

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь - бакалавр
на тему: «**БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ БОРОТЬБИ З БІДНІСТЮ**»

Виконала: студентка 4-ого року навчання,
Спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»

Стужук Катерина Анатоліївна

Керівник: Буй Т. Г.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент: Приказюк Н. В.
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена з
оцінкою «_____»

Секретар ЕК: Донкоглова Н. А.
«_____» _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ.....	6
1.1 Сутність, види та інструменти бюджетно-податкової політики	6
1.2 Роль бюджетно-податкової політики в боротьбі з бідністю.....	13
РОЗДІЛ 2 БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ МІНІМІЗАЦІЇ БІДНОСТІ: ЗАРУБІЖНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА	19
2.1 Реалізація моделей соціального захисту в країнах світу	19
2.2 Аналіз впливу макроекономічних та соціальних показників країни на рівень бідності.....	26
2.3 Бюджетно-податкові важелі боротьби з бідністю в Україні	36
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЇ БОРОТЬБИ З БІДНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: НОВИЙ ПОГЛЯД НА ЗАСТОСУВАННЯ БЮДЖЕТНО- ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ.....	46
3.1 Світовий досвід боротьби з бідністю як орієнтир для України	46
3.2 Напрями вдосконалення податково-бюджетних важелів підвищення добробуту населення.....	51
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Подолання бідності - одне з першочергових завдань людства впродовж багатьох століть, проте досі питанням не втрачає актуальності. Економічні кризи, погіршення клімату, війни, епідемії, зростання нерівності при глобальному розподілі ресурсів та низка інших проблем, що постійно поповнюється, вносять свої корективи у боротьбі з бідністю.

Проблема має соціально-економічний характер, тож закономірно, що відповідальність за її вирішення лягає на плечі держави. Відтак, саме фінансовій політиці уряду делегують вирішення даної проблеми, як тій, що здатна акумулювати значні ресурси, в тому числі й грошові, та спрямовувати їх в найбільш потрібну сферу та найефективнішим способом. Втім методи, інструменти та запроваджені заходи мають схильність змінюватися в залежності від загальноекономічних умов, виду обраної політики, геополітичного стану в країні, сприйняттям заходів громадськістю, їх часовими рамками, пріоритетністю даної проблеми в загальному списку проблем держави та переліком інших ендогенних та екзогенних факторів. Однак, розповсюдженою практикою є застосування саме бюджетно-податкових інструментів для подолання бідності, що викликає посилений інтерес до можливостей даної сфери.

Актуальність теми. Бідність як економічно-соціальне явище супроводжувало людство впродовж всієї його історії, а тому вивченню причин виникнення, характеристик та методів подолання бідності були присвячені праці багатьох вчених в сферах економіки, психології, демографії, соціології, політики тощо. Серед найвідоміших були Дж.-М. Кейнс, П. Самуельсон, У. Беверідж, які досліджували вплив добробуту та справедливого розподілу ресурсів на бідність. А. Сміт, Т. Мальтус визначили бідність як наслідок індустріального розвитку, а праці Ф. Хайека були зосереджені на викоріненні бідності шляхом підвищення добробуту. З вітчизняних вчених варто відзначити В.В. Письменного, Л. М. Черенько, А. А. Сидорчук, В. М. Русіна, Н. М. Ткачук, В. П. Бевз та інших.

Втім, реалії сьогодення змушують шукати нові підходи та методи подолання бідності, з поміж яких застосування бюджетно-податкових важелів розглядається як потенційно найефективніший інструментарій, а тому актуальність вивчення даної тематики стрімко зростає.

Мета дослідження - проаналізувати світовий досвід боротьби з бідністю, зокрема в розрізі бюджетно-податкових інструментів держави, та знайти найефективніші методики та перспективні шляхи подолання бідності в умовах сучасності.

Відповідно до мети дослідження має такі задачі:

- проаналізувати реалізацію моделей соціального захисту в країнах світу;
- дослідити ефективність бюджетно-податкової політики боротьби з бідністю в Україні;
- розробити систему рекомендацій щодо боротьби з бідністю за допомогою бюджетної політики держави.

Об'єктом дослідження є бідність як соціально-економічна проблема світу.

Предметом дослідження є бюджетно-податкові важелі боротьби з бідністю.

Методи дослідження: під час дослідження теоретичного підґрунтя роботи застосовувалися методи історичного аналізу, абстрагування та синтезу. Задля оцінки найефективніших методів застосування бюджетно-податкових методів були застосовані порівняльний метод, аналогії та абстрагування, а також моделювання.

Інформаційну базу дослідження складають нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, звітності, статистичні та аналітичні матеріали державних структур різних країн світу, статистичні дані Світового банку та Організації економічного співробітництва та розвитку, показники світових рейтингів Економічної свободи, Сприйняття бідності, Якості життя, рейтинг SGI тощо, наукова періодика вітчизняних та світових вчених, ресурси Інтернет.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні головних факторів, що впливають на політику боротьби з бідністю в країні, що дозволяє краще зрозуміти причини застосування тих чи інших методів боротьби різних країн. Результати економетричної моделі дають змогу зробити висновки

щодо більш ефективного розподілу державних ресурсів під час бюджетно-податкової політики, а рекомендації щодо подолання бідності відкривають нові можливості застосування бюджетно-податкових інструментів.

Наукова новизна полягає у наданні комплексних рекомендацій щодо подолання бідності в світі за допомогою важелів бюджетної та фіскальної політики уряду в умовах сучасності та нових світових тенденцій.

Структура роботи являє собою вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

У першому розділі розглянуто теоретичне підґрунтя та вплив бюджетно-податкової політики на соціальні процеси в країні, зокрема й на подолання бідності.

У другому розділі проаналізовано світовий досвід боротьби з бідністю за допомогою бюджетно-податкових важелів та здійснено комплексну оцінку подолання бідності в Україні. Також проведено аналіз впливу макроекономічних та соціальних показників країни на рівень бідності.

У третьому розділі наведено основні рекомендації щодо боротьби з бідністю в Україні на основі перевірених ефективних заходів бюджетної політики країн світу, а також розглянуто перспективні шляхи застосування бюджетно-податкових важелів для цього.

У висновках узагальнено особливості застосування бюджетно-податкових важелів з метою подолання бідності в Україні та світі, підбито підсумки по виконаних дослідженнях та наведено основні рекомендації щодо сучасних заходів бюджетної політики з метою подолання бідності.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика, соціальний захист, подолання бідності, бюджетно-податкові важелі, соціальне підприємництво.

РОЗДІЛ 1

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ

1.1 Сутність, види та інструменти бюджетно-податкової політики

Політика будь-якої держави спрямована на створення та підтримку загальнодержавного добробуту в країні, запобігання економічних криз та згладжування коливань та наслідків шоків, розбудову та процвітання сфер виробництва та гідний рівень життя всіх верств населення тощо. Залежно від сфери суспільних відносин, в межах яких реалізується політика держави, виокремлюють економічну та соціальну, фінансову та кредитну, внутрішню та зовнішню політики тощо. Невід’ємним рушієм та інструментом функціонування будь-якого напрямку є якісне та ефективне використання грошових ресурсів для забезпечення злагодженої роботи всіх економічних процесів в країні, а передусім фінансової системи.

Практика багатьох розвинених країн світу показує, що розподіл та ефективне використання державних фінансів безпосередньо впливає на загальноекономічні показники держави, а саме сукупний попит та пропозицію, обсяги споживання, заощаджень й інвестування населення, відносини між економічними суб’єктами як в межах країни, так і на міжнародній арені. Таким чином, фінансова політика, як центральна ланка системи економічних відносин держави, відіграє провідну роль в досягненні стабільного розвитку країни.

Фінансове управління держави передбачає використання прямих та непрямих важелів. Зокрема до прямих відносять акумулювання та використання коштів державного бюджету та цільових фондів, активів центрального банку, державних підприємств, установ, міністерств. Водночас непрямі важелі спрямовані не лише на використання державних фінансів, а й на функціонування інших

суб'єктів фінансової системи держави – громадян, підприємств, фінансових посередників, іноземних інвесторів та міжнародних структур. Таким чином, злагоджена робота всіх фінансових важелів, інструментів та методів, спрямованих на реалізацію державної політики, визначає суть фінансового механізму [1].

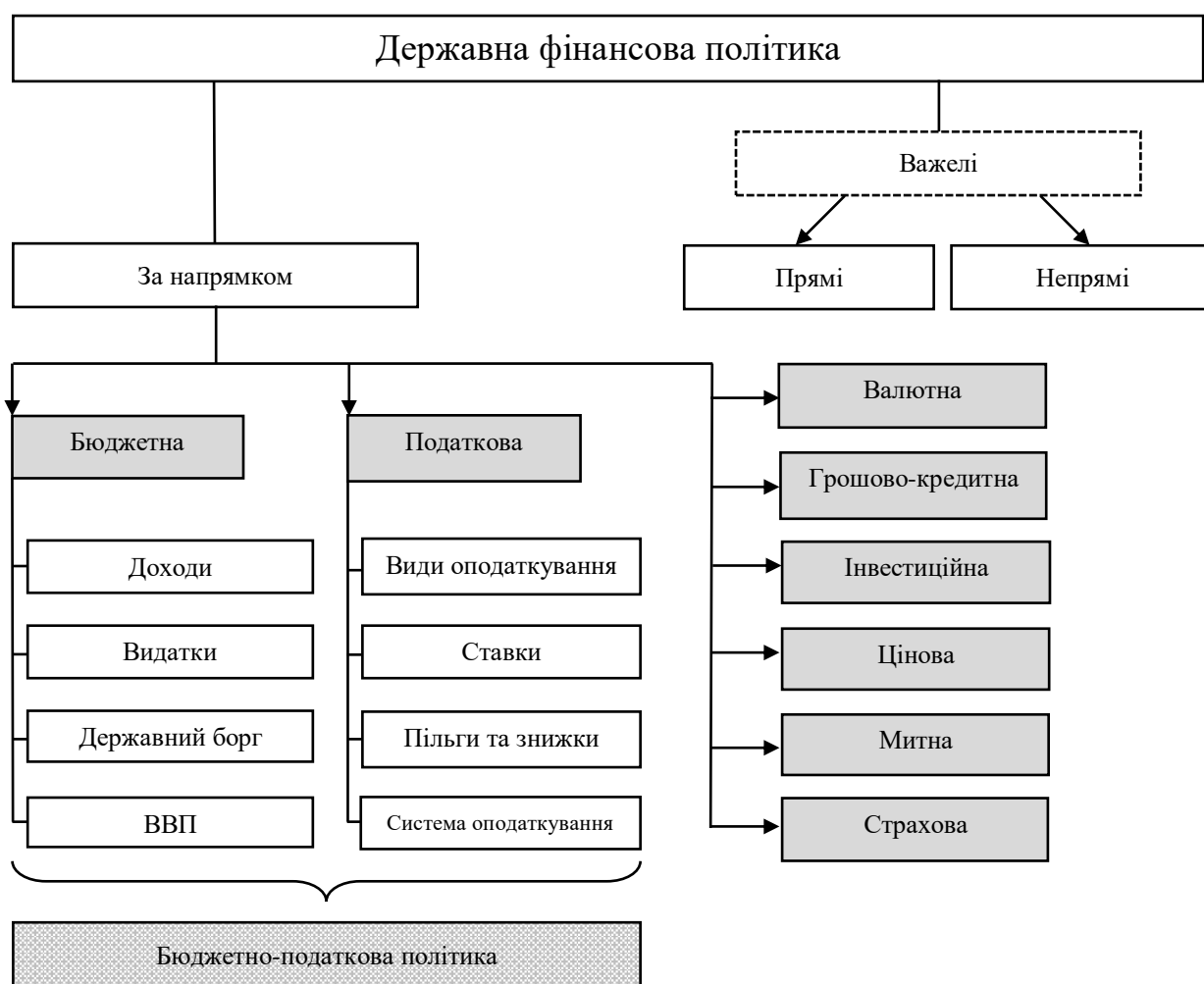
Фінансову політику держави здійснюють за різними напрямками, серед яких найрозповсюдженішими є бюджетна, податкова, інвестиційна, грошово-кредитна, валютна, цінова, митна, страхова й інші політики [2]. Кожен з зазначених напрямків має свої ключові елементи. Приміром, до податкової політики варто віднести цілеспрямовану діяльність держави у сфері встановлення та стягнення податків за допомогою різних видів оподаткування, ставок, пільг та знижок, нагляд за державним дефіцитом. Бюджетна політика ж передбачає ефективне управління доходами та видатками бюджету, нагляд за його кредитуванням та фінансуванням, утворенням державного боргу, ефективний перерозподіл ВВП. Грошово-кредитна політика полягає в регулюванні грошової емісії, валютних операції та їх складових, обов'язкових резервів комерційних банків тощо. До інвестиційної політики слід віднести економічний клімат в країні, створення й підтримка оптимальних умов для залучення інвестицій як в межах країни, так і поза. Валютна політика здійснює валютне регулювання та контроль, дисконтну та девізну валютні політики.

Таким чином, ефективна та злагоджена робота всіх напрямків та їх складових визначають завдання державної фінансової політики, а бюджетно-податкова політика відіграє одну з провідних ролей в цій системі.

Бюджетна політика полягає в акумуляції та ефективному перерозподілу бюджетних коштів, задля забезпечення виконання державних програм, виробничих та соціальних процесів (програми спрямовані на економічний розвиток, соціальні програми, наукові та освітні, з охорони здоров'я, забезпечення утримання держави тощо). Здійснюється бюджетна політика державними органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Фінансування діяльності відбувається шляхом мобілізації грошових ресурсів та їх перерозподіл між розпорядниками бюджетних коштів. Акумуляція фінансів здійснюється через податковий механізм (стягнення податків та зборів, отримання доходів від операцій

з капіталом), механізм бюджетного інвестування, міжбюджетних трансфертів, спеціальних бюджетних фондів тощо. Ключову роль в мобілізації грошових коштів відіграє податкова політика.

Оскільки бюджетна та податкова політики спрямовані на акумуляцію та ефективний перерозподіл бюджетних коштів задля економічного зростання та підтримки добробуту населення, доцільно їх поєднати в бюджетну-податкову політику – складову фінансової політики держави (див. рисунок 1.1).

Рисунок 1.1 – Бюджетно-податкова політика як напрям фінансової політики

Джерело: складено автором на основі джерел [1] та [2]

Отже, бюджетно-податкова політика є невід’ємною частиною фінансової політики держави та спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку населення шляхом перерозподілу бюджетних коштів за допомогою зміни державних видатків, системи оподаткування та методів формування державного

бюджету як такого. До основних важелів бюджетно-податкової політики варто віднести:

- бюджетні матеріальні (субсидії, дотації, ініціювання, фінансування та підтримка соціальних програм та проєктів, інвестування в розвиток конкретних галузей) та не матеріальні (встановлення боргового якоря, таргетованого профіциту бюджету, зміни в системі розподілу доходів між рівнями бюджетів тощо);
- податкові підтримуючі (податкові канікули, знижки, пільги) та податкові регулюючі (зміна ставки, об'єкта, бази оподаткування, термінів сплати, видів податків, їх кількості та порядку обчислення тощо);
- інші (надання державою приміщень для соціально важливих проєктів, спільне проведення інформаційних кампанії щодо бюджетно-податкового механізму тощо).

Використовуючи дані інструменти бюджетно-податкової політики в відмінних проявах, комбінаціях та за різних умов, держава здатна ефективно реагувати на соціально-економічні виклики в країні, акумулюючи необхідні ресурси та перерозподіляючи їх в найкращий спосіб. Також, з їх допомогою можна як стимулювати, так і стримувати економіку країни, коли це необхідно, зменшувати нерівність в розподілі доходів та підвищувати загальний рівень добробуту в країні.

Зародженням бюджетно-податкової системи можна вважати перші згадки про державну казну (бюджет), про що зазначав у своїх працях стародавній грецький історик Геродот ще в V ст. до н.е. З плином часу, зміни форм суспільних відносин та економічної думки, досі залишаються актуальними питання щодо ефективного наповнення бюджету та перерозподілу державних фінансів, механізму оподаткування та підтримки добробуту населення, вплив зовнішніх чинників та міжнародна співпраця на макро рівні тощо.

Теоретичне обґрунтування бюджетно-податковій політиці вперше сформулював Дж.-М. Кейнс у часи Великої депресії в США та застосував на практиці Рузвельт у своїй програмі «Нового курсу». Покликаний на боротьбу з

масштабною кризою, державну підтримку населення та запобігання майбутніх економічних невдач та труднощів, такий напрям фінансової політики дав нове бачення та перспективи в застосуванні та удосконаленні наявних механізмів державного управління бюджетними ресурсами. Таким чином, бюджетно-податкова політика вдало зображує пріоритетність державних програм, а також надає широкий інструментарій для стримування чи стимулювання економіки на різних етапах економічного циклу.

Однак, на сьогодні серед спільноти науковців немає єдиної відповіді на запитання чи повинна держава врегульовувати невдачі ринку проведенням фінансової політики, а передусім бюджетно-податкової, чи все ж їй варто залишатися осторонь, оскільки не залежно від шоків та економічних криз, ринок в перспективі самостійно повернеться в стан рівноваги. Дані твердження уособлюють в собі два основні підходи до визначення ролі держави в економічному житті країни, а саме – інституціонально-кейнсіанський та ліберально-монетарний, також відомий як політика “шокової терапії” [3].

Аналізуючи розвиток економічних вчень та підходи різних історичних шкіл щодо ефективності та потреби в державному регулюванні можна дійти висновку, що роль держави постійно переоцінюється і, в залежності від стадії економічного циклу країни, її потенціалу, виду економіки та характеру виникнення криз, на зміну саморегульованому ринку приходить державне регулювання та навпаки [1].

Приміром, представники класичної школи економіки повністю заперечували роль держави для підтримки добробуту країни, оскільки вважали, що ринок є еластичним до будь-яких шоків і в перспективі завжди віднайде стан рівноваги, а державне втручання лише зашкодить цьому. Проте класики не врахували чимало факторів у своїй теорії, зокрема ірраціональний вибір споживачів, схильність до заощаджень чи примарність існування ефективного ринку, що призвело до переосмислення здатності ринку до відновлення рівноважного стану.

У відповідь на “невдачі ринку” представники Школи суспільного вибору протиставляли “державні невдачі” – неефективні або невдалі дії уряду, що

виникали через конфлікт між приватними та державними інтересами представників державного апарату.

Відомі економісти Бушанан та Масгрейв зазначають, що “видима рука держави, є не менш природньою, ніж невидима рука ринку” і пропонують для цього застосування бюджетно-податкової політики [4]. Схожу думку висловлює Кейнс у своїй визначній праці “Теорія зайнятості, процента та грошей” [5], визначаючи ціль бюджетно-податкової політики як використання податків і державних видатків для забезпечення державою управління економікою. Оперуючи обсягами та структурою державних видатків та доходів, держава здатна забезпечити сталий соціально-економічний розвиток країни, збільшити рівень зайнятості та реального ВВП, знизити тиск інфляції, підтримати соціальні програми та стимулювати розвиток підприємництва, не виснажуючи при цьому податкоспроможності населення.

За кейнсіанською теорією, здійснення бюджетно-податкової політики повинно відбуватися шляхом впливу на сукупний попит, що у свою чергу складається з обсягів споживання населення, державних видатків, приватних інвестицій та чистого експорту. Головним інструментом такого впливу – є бюджет, а величина впливу на економіку країни дорівнюватиме величині збільшення/зменшення державних видатків/доходів помноженій на мультиплікатор [5].

Оскільки бюджетно-податкова політика спрямована на зменшення наслідків економічних коливань, то залежно від загальної економічної ситуації в країні та потребі в нагальності державного втручання можуть застосовуватися різні її прояви (див. таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 Види бюджетно-податкової політики

Залежно від механізму впливу на соціально-економічний розвиток	
Дискреційна (активна) Застосовують при неспроможності недискреційної політики. В основі лежить припущення, що зміни в доходах/видатках бюджету не виникають автоматично, а є наслідком дій уряду	Недискреційна (автоматична, пасивна) Не потребує конкретних дій від суб'єктів прийняття рішень відносно неї. В основі – концепція вбудованого (автоматичного) стабілізатора
Залежно від економічних умов	
Експансійна (дефіцитне бюджетне фінансування) Під час рецесії чи значного рівня безробіття, збільшення державних видатків та зменшення податкового навантаження сприяє виходу з кризи. Серед можливих наслідків – висока ймовірність інфляції	Стабілізуюча бюджетна політика Під час економічного зростання доходи збільшуються, що дозволяє сформуванню бюджетний профіцит, в той час як при спаді – податки скорочуються, трансферти зростають, і в результаті профіцит скорочується. Обсяги податкових надходжень змінюються відповідно до стадії економічного циклу, що призводить до стабілізації економіки в цілому.
Протидіюча Характерна при перегріванні економіки. Шляхом підвищення податкового навантаження та скорочення державного споживання, завдяки бюджетному профіциту, запобігає перегріванню економіки.	
Нейтральна В основі ідея збалансованого бюджету, тобто видатки дорівнюють доходам. Не чинить вплив на економічну активність.	

Джерело: складено автором на основі джерела [1]

При застосуванні тієї чи іншої політики варто також пам'ятати про внутрішній лаг – час між виникненням економічного шоку та дії відповідної політики на неї, та зовнішній лаг – час між здійсненими заходами та їх наслідками. Так, якщо для монетарної політики звичним є наявність зовнішнього лагу, то для бюджетно-податкової має місце внутрішній лаг, позаяк рішення уряду приймається шляхом обговорень та перегляду бюджетних та податкових законів на різних рівнях, що безперечно збільшує внутрішній лаг.

Отже, бюджетно-податкова політика, як складова фінансової політики держави, є важливим та багатограним інструментом державного регулювання економічної ситуації в країні. В основі її лежать постулати кейнсіанства та некейнсіанства, а до ключових функцій варто віднести фіскальну, регулюючу та стимулюючу. Загалом, спрямована на зменшення наслідків економічних коливань,

підтримку добробуту населення та виконання соціально-економічних програм держави, бюджетно-податкова політика може застосовуватися як на різних стадіях економічного циклу, так і для реалізації окремих цілей уряду.

1.2 Роль бюджетно-податкової політики в боротьбі з бідністю

У вересні 2015 р. в Нью-Йорку на черговому зібранні ООН з питань сталого розвитку було визначено та затверджено 17 “Глобальних цілей” до 2030 р., спрямованих на покращення загального добробуту в світі. Зокрема, першою Ціллю є подолання бідності, серед основних завдань якої [6]:

- ліквідація крайньої бідності на всіх континентах (щоденне споживання менше 1.90 дол. США на добу);
- скорочення частки світового населення, що проживають у бідності в усіх її проявах, щонайменше на 50%;
- впровадження на національному рівні належного рівня системи соціального захисту, включно з мінімальними рівнями, для всіх верств населення та до 2030 р. охоплення програмою максимально можливої частки бідних та найбільш вразливих;
- забезпечення рівних прав на економічні ресурси, доступу до базових послуг, володіння та розпорядження різними формами власності серед чоловіків та жінок, особливо найбільш соціально вразливих та незахищених;
- до 2030 р. підвищити життєстійкість малозабезпечених та до них наближених, зменшити їх вразливість, незалежно від економічних, соціальних та екологічних умов.

Враховуючи те, що у розвинутих країнах світу через державний бюджет перерозподіляється від 30% до 50% ВВП країни, а серед основних функцій бюджету – розподільча та контрольна, можна стверджувати, що бюджетно-податкові інструменти є одними з ключових важелів боротьби з бідністю в світі. Саме з державного бюджету фінансуються соціальні програми захисту найбільш

вразливих верств населення, а вдала система оподаткування має забезпечити якісну акумуляцію та перенаправлення грошових коштів.

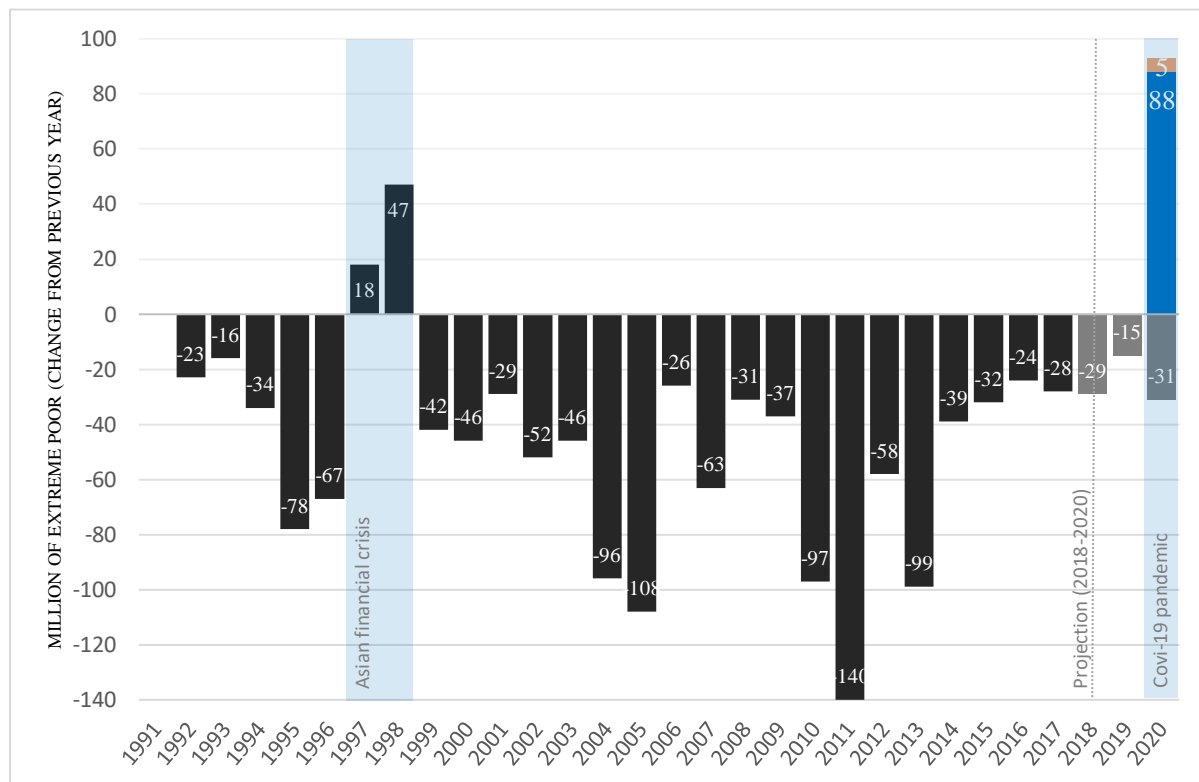
За даними світового банку станом на 2017 р., в умовах бідності (денне споживання менше за 5.5 дол. США) проживають 43.6% населення, а в умовах крайньої бідності (менше 1.9 дол. США на добу) 9.2%, тобто фактично близько 689 мільйонів людей [7].

Хоча загальна світова тенденція впродовж останніх двох декад спадна, помітним та систематичним є значний розрив між показниками різних континентів. Так, впродовж останніх років, за межею крайньої бідності лідерами по населенню є Субсахарська Африка (433.4 мільйони, 2018 р.) та Південна Азія (167.6 мільйони, 2017 р.). Водночас в Європі та Центральній Азії – 5.57 мільйони осіб станом на 2018 р. [8].

Загалом, станом на 2020 р. у світі 132 мільйони осіб в умовах крайньої бідності (менше 1.9\$), 344 – на межі крайньої бідності (менше 3.2\$), та 588 – відносяться до бідних (менше 5.5\$) [9].

За прогнозованими даними від Світового банку, враховуючи вплив пандемії Covid-19, світові конфлікти та зміни клімату, рівень бідності по всьому світу значно зросте. Зокрема, щонайменше 88 мільйонів людей вимушено перейдуть в категорію крайньої бідності, загальна кількість ж складатиме від 703 мільйонів людей [7]. Принагідно зазначити, що до Covid-19 впродовж останніх 30 років лише одна криза спричинила приріст кількості населення світу за межею крайньої бідності – фінансова криза в Азії, що додала 18 млн. бідних у 1997 р. та 47 мільйонів у 1998 р. Протягом останніх 20 років (з 1999-ого) зі стану крайньої бідності в світі вийшли понад 1 мільярд людей, проте всі ці здобутки можуть бути повністю нівельовані пандемією. Рівень бідності у 2020 р. оцінюється в критично високі показники – прогнозований приріст населення поза межею крайньої бідності знаходиться в діапазоні від 88 до 93 мільйонів. Враховуючи обсяг тих, хто за прогнозами до кризи мав вийти з даної категорії бідних (станом на 2020 р. це мали

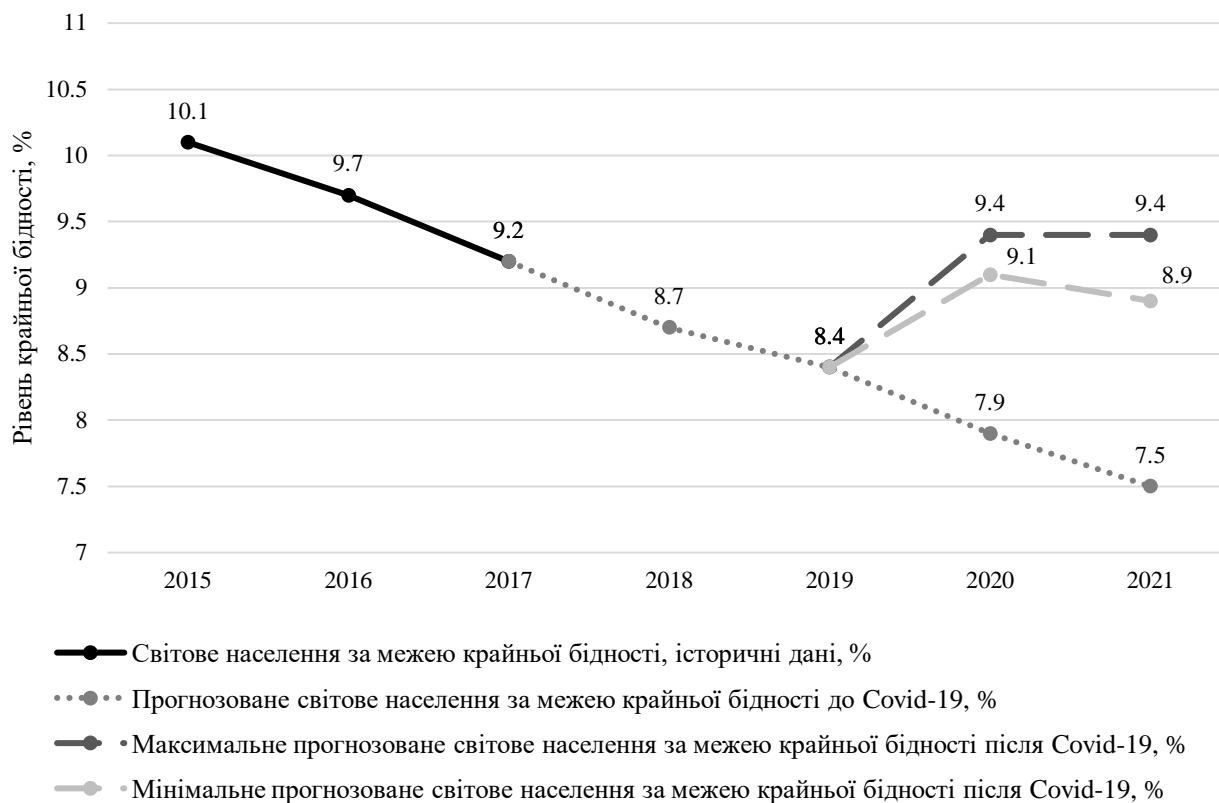
бути 31 мільйон людей), загальна оцінка бідних спровокованих кризою складає від 119 до 124 мільйонів людей (див. рисунок 1.2).

Рисунок 1.2 – Річна зміна кількості людей, що перебувають за межею бідності, 1992-2020, (в мільйонах осіб)

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Вищезазначені факти дозволяють усвідомити, до якого критичного стану призвела криза Covid-19, і це лише станом на сьогодні. Хоча існує значний прогрес у розробці, розповсюдженні та безпосередньої вакцинації, це ще не означає, що зростання бідності припиниться чи скоротиться в 2021 р. або в найближчі роки, а тому актуальність боротьби з бідністю тільки підвищуватиметься. Наразі, відсоткове прогнозоване значення на 2021 р. складатиме від 8.9% до 9.4% (див. рисунок 1.3). Вкрай важливо, щоб соціально-економічна політика країн світу в цей складний час ґрунтувалася на належній доказовій базі, а обмежені ресурси використовувалися максимально ефективно й своєчасно надавалися тим, хто потребує цього найбільше, що може бути втілено за допомогою бюджетно-податкового механізму.

Рисунок 1.3 – Прогнозований вплив кризи Covid-19 на рівень крайньої бідності %

Джерело: складено автором на основі джерела [7] та [11]

Беручи до уваги зазначені дані, кожна держава застосовує різні підходи до боротьби з бідністю. Серед найрозповсюдженіших можна виокремити політики запобігання, пом'якшення та змішану [12].

Політика запобігання має на меті максимальне скорочення бідності шляхом створення нових робочих місць, кращих умов праці та зменшення диференціації заробітних плат. До основних бюджетно-податкових важелів такої політики варто віднести державні програми створення робочих місць, пере- та підвищення кваліфікації, встановлення вищого рівня мінімальної зарплати тощо, спрямовані покращити стан життя найбідніших верств населення. Також вагоме місце відведено системі оподаткування для якої доволі звичними є високі ставки податків, їхня кількість, спрямованість на певні соціальні групи, складність та багаторівневість системи для вирівнювання розподілу доходів та фінансування державних програм. Рівень соціальних виплат за політики подолання бідності сам

по собі є високим та охоплює значну кількість населення. Окрім цього, державою проводиться масштабна інформаційна кампанія, значна частина бюджету виділяється на підвищення рівня освіти в країні, аби запобігти бідності в майбутньому. Такий підхід є досить розповсюдженим в скандинавських та деяких країнах Західної Європи.

Політика пом'якшення виходить з твердження, що бідність – це самостійний вибір людини, а тому її завдання не зменшити кількість бідних, а покращити їхнє становище в суспільстві. Так, серед основних бюджетно-податкових інструментів даної концепції можна виокремити одноразові грошові виплати певним соціальним групам, підвищення загальних доходів, забезпечення державою курсів з перепідготовки населення, надання податкових пільг та знижок, канікул, виплата субсидій окремим верствам населення, надання державою дотацій та субвенцій тощо. Соціальні виплати є переважно однаковими для всіх, але покривають максимальну кількість населення. Досить поширеним є принцип адресності соціальної допомоги – виплати надаються лише ти, кому це дійсно потрібно. Принагідно зазначити, що у країнах, які проводять політику пом'якшення бідності, зазвичай доволі розвинена система страхування населення (часто воно є обов'язковим), а тому до бюджетно-податкових важелів можна також віднести підтримку державою страхових компаній, як фінансову, так й інформаційну тощо. Така політика характерна для США, Великобританії, Німеччини, Японії та деяких країн, що розвиваються.

Насамкінець, змішана політика боротьби з бідністю передбачає використання вищезазначених інструментів в різних їх проявах та поєднаннях. В основі такого підходу пріоритезація найбільш вразливих груп населення (кому, на думку держави, допомога більш потрібна), а також визначення критичного рівня бідності (межі) та сфер її прояву.

Варто зауважити, що хоча поняття бідності в кожній країні набуває свого значення та специфіки, має різну глибину, причини виникнення та інструменти боротьби, спільний знаменник залишається незмінним: відповідальність за скорочення рівня бідності та підтримка населення (соціальний захист) повністю,

або ж переважною більшістю, лягає на плечі держави і чи не провідним її інструментом в цьому є бюджетно-податкова політика.

Отже, можна підбити підсумки, що боротьба з бідністю є одним з першочергових завдань будь-якої країни та світу загалом. Причини виникнення, територіальні особливості, підходи до оцінки, глибина та ставлення можуть бути різними, проте відповідальність за здійснення відповідних заходів щодо подолання світової проблеми бере на себе держава, застосовуючи відповідну фінансову політику. Бюджетно-податковий напрям, як один з ключових складових державної фінансової політики, бере свій початок ще з часів Стародавньої Греції, проте теоретично обґрунтував його Дж.-М. Кейнс та застосував на практиці Рузвельт в часи Великої Депресії, коли криза значною мірою вплинула на рівень життя населення та постала гостра потреба в соціальному захисті. Завдяки бюджетно-податковому механізму, зокрема оперуючи обсягами та структурою державних видатків та доходів, уряд може забезпечити гідний рівень життя населення, впровадження соціально-економічних програм, розвиток підприємництва та економічне зростання. Саме тому доцільно детальніше дослідити важелі впливу бюджетно-податкової політики на різні економіки світу та їх можливості в подоланні бідності в різних її проявах.

РОЗДІЛ 2

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ МІНІМІЗАЦІЇ БІДНОСТІ: ЗАРУБІЖНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

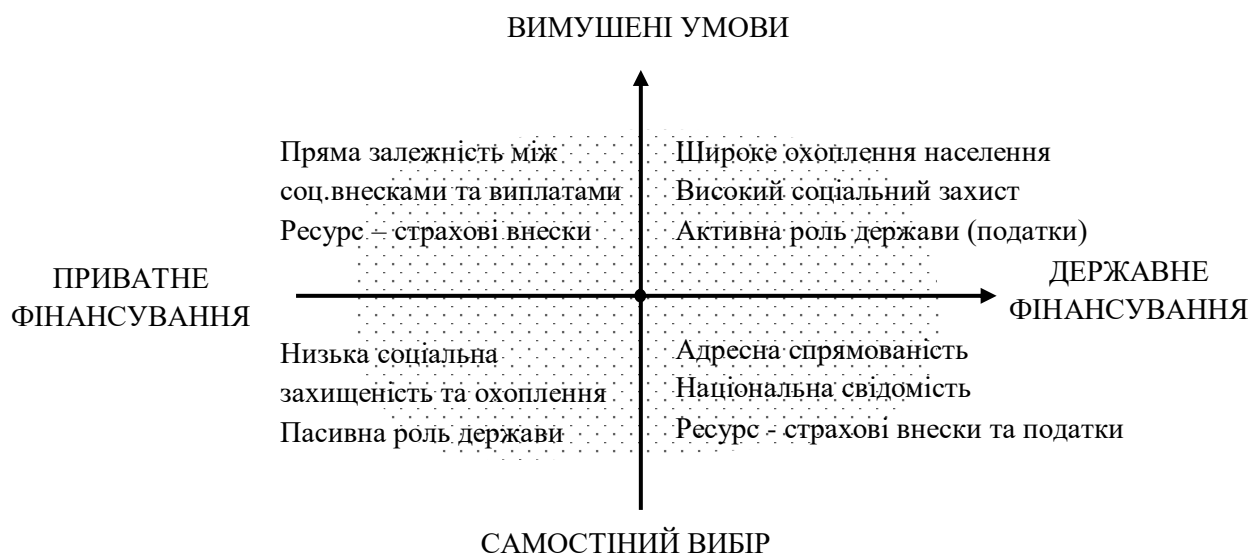
2.1 Реалізація моделей соціального захисту в країнах світу

Боротьба з бідністю, як і будь-яка інша амбітна мета для країни, проходить складний шлях від визначення причини проблеми, оцінки пріоритетності вирішення саме тих чи інших питань в розрізі поточної соціально-економічної ситуації в країні та світі саме зараз, до впровадження ціленаправленої системи заходів для її досягнення. У випадку з “бідністю” можна виокремити два ключових питання, що задають основний вектор руху для країни у вирішенні цієї проблеми, а саме:

- 1) яке ставлення громадян країни до бідності як економічного явища;
- 2) з яких джерел буде фінансуватися програма заходів усунення проблеми.

Щодо першого аспекту, то мова йде про філософію визначення бідності в сучасному світі – чи це наслідок усвідомленого безвідповідального способу життя людини, чи неминучий побічний ефект стрімкого економічного зростання одних країн та спіраль культурних та економіко-політичних невирішених проблем інших. Інакше кажучи, бути бідним - це самостійний вибір людини чи вимушені умови життя. Другий аспект полягає у відповіді на питання “хто готовий заплатити за вирішення даної проблеми”, тобто хто може та повинен взяти на себе відповідальність. В обох випадках значний вплив чинять загальноекономічний рівень розвитку в країні, геополітична ситуація та демографічні особливості, історія розвитку та становлення держави, наявний менталітет, рівень достатку та задоволеність якістю життя тощо.

Для кращого розуміння розглянемо авторську схему визначення політики соціального захисту в країні (див. рисунок 2.1).

Рисунок 2.1 – Схема ймовірної політики соціального захисту в країні

Джерело: складено автором

З рисунку бачимо, що по осі абсцис розташоване джерело фінансування соціальних програм/допомоги для виходу з стану бідності, від приватного, де основна надія на власні збереження, допомогу рідних та громадськості, до державного, де проводиться активна фіскальна перерозподільна політика уряду та держава виступає гарантом соціального захисту населення. По осі ординат маємо ставлення людини до бідності – чи то власний поміркований вибір людини (в такому разі постає завдання не в матеріальній допомозі, а в зміні ставлення до проблеми), чи то вплив екзогенних чинників, вимушені умови та крайні заходи, з якими людина впоратися самотійно вже не в змозі (потрібна цілеспрямована підтримка з боку держави).

До першого квадранту найчастіше відносять скандинавські країни, для яких характерним є широке охоплення різних верств населення, один з найвищих рівнів соціального захисту та активна роль держави, адже основним фінансовим ресурсом виступають податки. Головна особливість другого квадранту полягає в принципі професійної солідарності населення, тобто соціальна допомога виражена в системі соціального страхування – вкладаєш та отримуєш (Німеччина, Люксембург). Для третього квадранта характерними є низький рівень соціальної захищеності та доволі пасивна роль держави, адже бути бідним тут вважається власним вибором

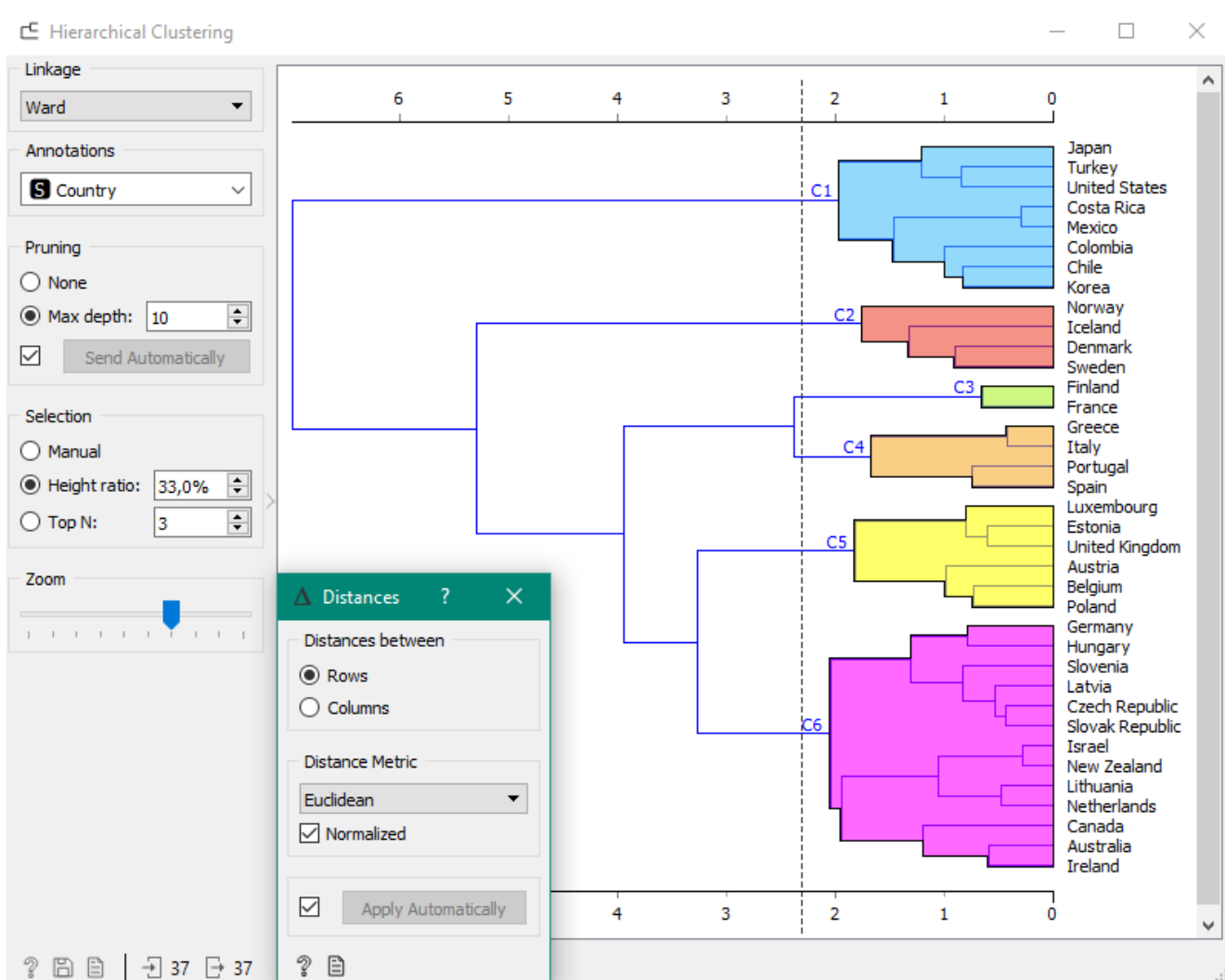
людини і в критичних ситуаціях вони більш схильні розраховувати на допомогу родини, аніж країни. Така модель є доволі розповсюдженою для південноєвропейських країн – Греції, Іспанії, Португалії. Щодо останнього четвертого квадранту, то тут має місце адресна соціальна допомога найбільш вразливим верствам населення, адже працює принцип національної солідарності, та основним джерелом фінансування виступають страхові внески та податкові надходження (Великобританія).

Для більш детального та ґрунтовного аналізу соціального захисту в різних частинах світу було обрано країни-учасниці OECD та на основі статистичних даних соціальних витрат за 2017 р. проведено кластерний аналіз за допомогою програмного забезпечення Orange. Так, застосовуючи метод ієрархічної кластеризації, було досліджено масив даних з соціальних виплат у відсотках до ВВП за чотирма категоріями, а саме [13]:

- загальні витрати для людей старшого віку та потерпілих у грошовому вираженні (Public expenditure on old-age and survivors cash benefits, in % GDP);
- загальні витрати у випадку втрати працездатності та інвалідності (Public expenditure on disability and sickness cash benefits, in % GDP);
- загальні витрати на допомогу сім'ям у грошовому вираженні (Public expenditure on family by type of expenditure (cash), in % GDP);
- загальні витрати на допомогу сім'ям у матеріальному вираженні (Public expenditure on family by type of expenditure (in kind), in % GDP).

При дослідженні перевірялися різні метрики кластерного аналізу, зокрема Евклідова, Мангеттенська, Махалобіса та Хеммінга. У підсумку, було обрано Евклідову, оскільки вона відображає традиційну відстань між спостереженнями та надає змогу окреслити від 4 до 8 чітко виражених кластерів з подібними пояснювальними характеристиками. Метрика Махалобіса показувала достатньо схожий результат, адже це також відстань в евклідовому просторі й для невеликої вибірки різниця не значна. Відстань Геммінга не дала чітких кластерів, а Мангеттенська показувала хороший результат на 6-9 кластерів. За правило

об'єднання було обрано метод Варда, оскільки він використовує аналіз дисперсій для оцінки відстаней між кластерами та є досить ефективним для кластерів невеликого розміру (див. рисунок 2.2) [14].

Рисунок 2.2 – Розбиття на кластери країн-учасниць OECD за соціальними витратами в 2017 р.

Джерело: складено автором на основі даних [13] у програмі Orange

З рисунку бачимо шість чітко виражених кластерів, що дає змогу більш детально дослідити кожен з них та сформувати профілі різних моделей соціального захисту. Варто зазначити, що хоча до OECD входять найбільш розвинені країни світу та деякі країни, що розвиваються, аналіз саме їхньої політики у боротьбі з бідністю може показати реалістичні дієві методики та системи соціального захисту для різних економік та задати головні вектори руху для тих країн, що гостро цього потребують.

Як ми бачимо з дендрограми, кластери С2 та С4 повністю підтверджують і попередню теорію, що модель соціально захисту напряду залежить від ставлення до бідності в країні та від джерела фінансування соціальних витрат. Для країн кластера С2 (Норвегія, Ісландія, Данія, Швеція) притаманна так звана скандинавська модель соціального захисту (також соціально-демократична), згідно з якою право на соціальні виплати має кожна людина, а ключовим суб'єктом виступає держава, що за допомогою ефективної бюджетно-податкової політики перерозподіляє ВВП та підтримує високий рівень життя в країні. Наприклад, у даних країнах існує досить широкий спектр соціальних гарантій та виплат, починаючи від безкоштовних послуг дантистів у Норвегії для дітей до 19 років [15] і до різноманітних видів допомог з материнством та батьківством, як 480 днів оплачуваної відпустки по догляду за дитиною в Швеції [16], дитячим піклуванням, безкоштовною школою тощо. Водночас за даними World Economic Forum саме в скандинавських країнах найвищі податки у світі [17]. Так, у 2019 р. у Швеції люди з найвищими доходами сплачували 57.19% податків, що є найбільшим показником в світі загалом.

Країни кластера С4 (Греція, Італія, Португалія, Іспанія) також часто відносять до окремої моделі – південноєвропейської. Для даних країн характерним є не подолання бідності, а лише зменшення її критичних проявів, що виражається у вибіркового принципі допомоги населенню, низькому рівні соціальної захищеності та досить слабкої державної фіскальної політики. Так, приміром в Італії впродовж останніх 10 років фіксують стрімке збільшення нерівності між різними верствами населення, що передусім пов'язують з неоднозначними політичними рішеннями, які призвели до критичних змін у розподілі соціальної та політичної сил на півночі та півдні Італії, міського та сільського населення, переваг за гендером та віком тощо. За даними The Inequalities and Diversity Forum, станом на 2017 р. 6.9% сімей по країні живуть в умовах крайньої бідності, в той час як на півдні Італії цей показник сягає 10.3%. Водночас, 20.3% населення близькі до бідності, а 21 найбагатший мільярдер країни, що увійшов до списку Forbes, акумулює стільки ж багатства, як і 20% найбіднішого населення країни [18].

Країни, що увійшли до кластера С6 можна описати принципом “соціального ринкового господарства”, що обґрунтував німецький економіст Л.Ерхард, та що бере свої корні з моделі Бісмарка [19]. Головною особливістю тут виступає наявність міцного зв’язку між рівнем соціального захисту та тривалістю (успішністю) професійної діяльності. Також відома як континентально-європейська модель, вона притаманна для Німеччини, Нідерландів, Латвії, Литви та Канади, що підтверджується й на кластері. Варто зауважити, що хоча перерозподіл доходів відбувається через фіскальну політику, досить суттєвим є вплив зайнятості населення. Приміром, за показниками SGI у 2020 р. (за даними країн OECD та деякими країнами EU), Німеччина посіла 5 з 41 місце по економічним показникам та 7 з 41 по соціальним, причому 3 з 41 по забезпеченню політики в сфері здоров’я та 2 з 41 серед ринків праці [20]. Відтак працює принцип еквівалентності соціальних виплат та соціальних внесків (професійна солідарність), а перерозподіл ресурсів відбувається переважно за рахунок страхових внесків.

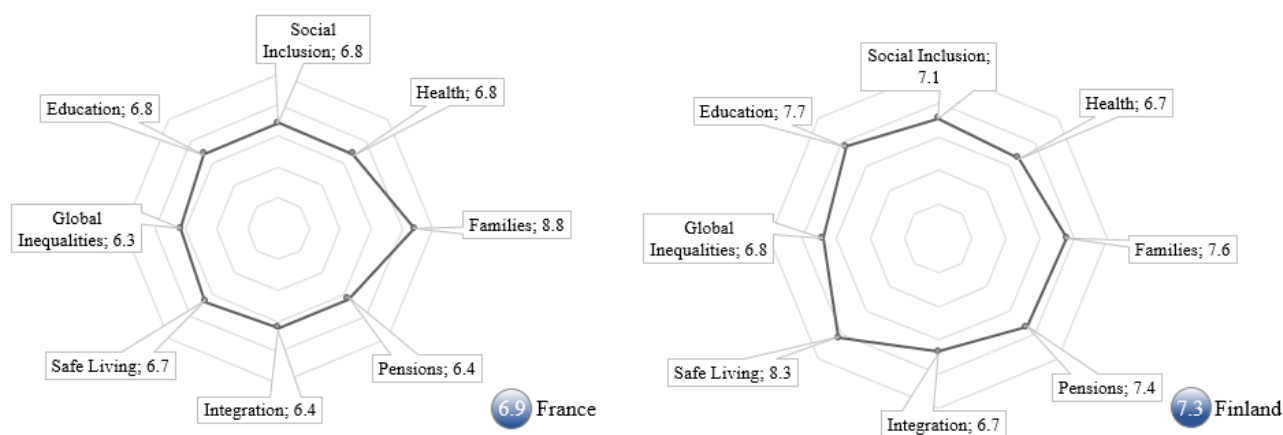
Країни кластера С5 узагальнено можна віднести до англосаксонської моделі соціальної політики, або як її ще визначав датський соціолог Г. Еспінг-Андерсон – до ліберальної політики соціального захисту. Її суть полягає в тому, що ключову роль в соціальній сфері відіграє не держава, а благодійні організації та саморегульований ринковий механізм [21]. Основу даної концепції було сформовано у Великобританії у так званому The Beveridge Report за часів Другої світової війни і відповідно до якого передбачається створення державою умов для розвитку підприємницької активності, а соціальна допомога має адресну спрямованість і надається виключно за наявності необхідних та перевірених підстав. І хоча політичні та соціальні обставини з того часу істотно змінилися, наскрізна ідея моделі соціального захисту Беверіджа, в оновленому до вимог сучасності вигляді, до сьогодні відгукується в програмі Welfare State у Великобританії як “система, відповідно до якої держава надає діапазон послуг тим, хто цього потребує” [22]. Відтак, рівень суспільної підтримки на збільшення соціальних витрат на бідних впав з 61% у 1989 до 30% у 2014; водночас 67%

опитуваних відносять витрати на пенсії на 1 чи 2 пріоритет щодо додаткових витрат на соціальне забезпечення, наступними визначають пільги для людей з обмеженими можливостями 60% і лише 13% опитуваних зазначили, що в перших пріоритетах мають бути витрати по допомозі з безробіттям [23].

Зорієнтованість на ринкові механізми та мінімальне втручання держави притаманні США та “новим індустріальним країнам” - Південна Корея, Мексика, Чилі, що на дендрограмі можна побачити в кластері С1 [19]. Спільною рисою для цих країн є те, що соціальні проблеми мають далеко не першу пріоритетність, і якщо для Чилі та Мексики це обумовлено слабкою політичною системою, ресурсною залежністю/наявністю картелів, то для США та Південної Кореї це насамперед спричинено лобіюванням інтересів бізнес-сектору - сильна економіка, слабка соціальна захищеність [24].

Більш детально варто дослідити Фінляндію та Францію, які разом утворили кластер С3, що може бути або ознакою виняткових особливостей в системі соціальної політики, або ж викидом дослідження. На рисунку 2.3 можемо побачити оцінку Фінляндії та Франції у розрізі соціальної політики за критеріями SGI.

Рисунок 2.3 – Оцінка соціальної політики в Франції та Фінляндії

Джерело: складено на основі Sustainable Governance Indicators в 2020 р. [20]

У загальному рейтингу 2020 р. з 41 країни, Фінляндія посіла 5 місце, в той час як Франція – 12. З рисунку можемо бачити, що переважна більшість показників соціальної політики у Фінляндії значно вища, а винятком є політика щодо сімей у Франції, що по даній категорії займає 1 місце серед оцінених країн SGI. Варто

також зауважити, що за загальними принципами соціального захисту Францію зазвичай відносять до моделі Бісмарка (корпоративно-консервативної) [25] в основі якої принцип соціального страхування, в той час як Фінляндія є типовим представником скандинавської моделі соціального захисту – активна фіскальна політика держави та високий рівень соціальної захищеності. Виняткових спільних географічних, політичних чи соціально-культурних особливостей в цих країнах також не спостерігається, з чого можна зробити висновок, що даний кластер не представляє унікальної моделі соціального захисту, а скоріше є винятком у даному кластерному аналізі.

Отже, можна підбити підсумки, що у боротьбі з бідністю першочерговими питаннями, що визначають ймовірну політику соціального захисту, є визначення поняття та причин виникнення бідності, а також способу фінансування тієї чи іншої соціальної програми. Країни світу застосовують різні види соціальної політики, серед яких з найрозповсюдженіших можна виокремити скандинавську, південноєвропейську, англосаксонську (ліберальну; Беверіджа), континентально-європейську (Бісмарка) та політику нових індустріальних країн з США.

2.2 Аналіз впливу макроекономічних та соціальних показників країни на рівень бідності

Бідність, як одна з глобальних проблем людства впродовж всієї світової історії, чи не щотижня провокує нові дискусії та дослідження з приводу того, що впливає на рівень бідності найбільше, якщо впливає взагалі, за допомогою яких інструментів можна подолати цю проблему та хто цим має займатися. Саме тому, в даній роботі було змодельовано вплив деяких економічних та соціальних факторів на рівень крайньої бідності в країні, аби сформулювати загальні вектори руху в боротьбі з бідністю в розрізі бюджетно-податкової політики держави.

Для моделювання було обрано програмне забезпечення EViews 8 та панельні дані по 58 країнам світу за 2009, 2013 та 2017 роки – роки економічних потрясінь

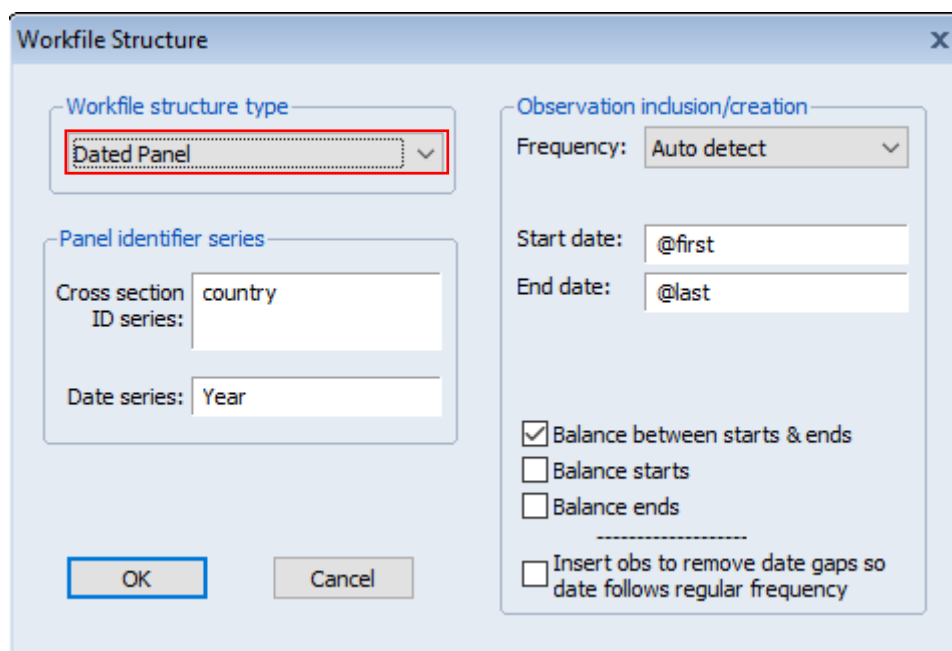
та/або змін соціальних орієнтирів деяких країн, які потенційно мають значний вплив на рівень бідності, а тому особливо цікаві для дослідження.

За залежну зміну виступає рівень крайньої бідності в країні (частка населення у крайній бідності до всього населення - Poverty headcount ratio at \$1.90 a day (2011 PPP, % of population) [26]. Незалежними змінними було обрано такі показники:

- коефіцієнт Джині (Gini index). Нульова гіпотеза – нерівність в розподілі доходів має пряму залежність з рівнем бідності;
- кредити приватному сектору у відсотках до ВВП (Domestic credit to private sector, % of GDP). Нульова гіпотеза – більший обсяг наданих кредитів може означати активну працюючу економіку, що у свою чергу зменшує рівень бідності, тому припускається обернена залежність;
- рівень безробіття (Unemployment, total, % of total labor force). Нульова гіпотеза – пряма залежність;
- державні витрати на освіту у відсотках до ВВП (Government expenditure on education, total, % of GDP). Нульова гіпотеза – обернена залежність;
- золотовалютні резерви держави (Total reserves, includes gold, current US\$). Нульова гіпотеза – вищий рівень резервів символізує вищий рівень довіри та стабільності економіки країни, тому припускається обернена залежність;
- очікувана тривалість життя при народженні (Life expectancy at birth, total, years). Нульова гіпотеза – вищий рівень тривалості життя може означати кращу соціальну захищеність та рівень добробуту, а тому менший рівень бідності, тобто обернена залежність;
- загальні витрати у сфері оборони (Military expenditure, % of GDP). Нульова гіпотеза – дослідити чи є вплив взагалі і, якщо так то який;
- загальні витрати на дослідження та розвиток у відсотках до ВВП (Research and development expenditure, % of GDP). Нульова гіпотеза – обернена залежність;

- ВВП на особу (GDP per capita, current US\$). Нульова гіпотеза – обернена залежність;
- рівень інфляції в країні (CPI, Inflation, consumer prices, annual %). Нульова гіпотеза – пряма залежність.

Оскільки для дослідження взято дані по 58 країнам за три роки, то загальне число спостережень складає 174, а тип моделі визначається як панель даних при чому для кожного показника існує два коди – країни та року, а при завантаженні дані було структуровано (див. рисунок 2.4).

Рисунок 2.4 – Структура моделі з панельними даними

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Для оцінки впливу обраних показників на рівень крайньої бідності був обраний метод найменших квадратів. Також, оскільки дослідження проводиться на основі панельних даних, то варто перевірити чи присутні в моделі фіксовані або змінні ефекти відносно країн та періодів. Відтак, до налаштувань майбутньої регресії з десятима параметрами додаємо фіксовані ефекти для країн та років, а для перевірки, чи дійсно вони присутні, проведемо тест Redundant Fixed Effects (див. таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 Перевірка наявності в моделі фіксованих ефектів

Redundant Fixed Effects Tests Equation: EQ01 Test cross-section and period fixed effects			
Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	11.498112	(57,104)	0.0000
Cross-section Chi-square	345.934227	57	0.0000
Period F	1.218828	(2,104)	0.2998
Period Chi-square	4.031324	2	0.1332
Cross-Section/Period F	11.124762	(59,104)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	346.156015	59	0.0000

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Нульова гіпотеза тесту в тому, що фіксовані ефекти не значимі, а Prob. показує її ймовірність. З таблиці бачимо, що для ефектів між країнами ймовірність менше 10%, тобто можемо відкинути нульову гіпотезу - фіксовані ефекти між країнами значимі, отже залишаємо їх для моделі. Водночас, Prob. для ефектів між роками більше 10%, тому можемо прибирати дані ефекти з моделі. Більш того, оскільки вибірка включає 58 країн світу (тобто не всі), також перевіримо необхідність випадкових ефектів для країн (див. таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 Перевірка наявності в моделі випадкових ефектів для країн

Correlated Random Effects - Hausman Test Equation: EQ01 Test cross-section random effects			
Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	9.289627	10	0.5049

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Ймовірність справдження нульової гіпотези більше 10%, отже відхиляємо. Таким чином, для майбутньої регресії варто додати лише фіксовані ефекти між країнами.

Перейдемо до оцінки якості моделі. Передусім, варто зазначити, що всі показники, окрім ВВП на особу, загальних резервів та очікуваної тривалості життя при народженні наведені у відсотках, а тому для більшої якості моделі, ВВП на

особу та загальні резерви краще логарифмувати; показники тривалості життя залишаємо як є – абстрагуємося до 100 років життя (див. таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 Перша оцінка регресії

Dependent Variable: POV_R1_9				
Method: Panel Least Squares				
Date: 05/02/21 Time: 19:53				
Sample (adjusted): 2009 2017				
Periods included: 3				
Cross-sections included: 57				
Total panel (balanced) observations: 171				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	32.34025	11.05873	2.924409	0.0042
GINI	0.090366	0.061659	1.465576	0.1458
LOG(GDP_PER_C)	-1.718408	0.699931	-2.455110	0.0157
CPI	-0.018936	0.038394	-0.493197	0.6229
CREDIT_PRIVATE	-0.010313	0.004759	-2.167182	0.0325
U	0.070838	0.040092	1.766872	0.0802
GOV_EXP_ED	0.122364	0.079538	1.538430	0.1270
LIFE_EXP	-0.143562	0.115329	-1.244804	0.2160
MIL_EXP	0.504082	0.301739	1.670588	0.0978
LOG(RES)	-0.305910	0.327219	-0.934879	0.3520
RND_EXP	-0.304091	0.313036	-0.971424	0.3336
Effects Specification				
Cross-section fixed (dummy variables)				
R-squared	0.928022	Mean dependent var	1.828655	
Adjusted R-squared	0.882344	S.D. dependent var	3.081338	
S.E. of regression	1.056929	Akaike info criterion	3.234966	
Sum squared resid	116.1783	Schwarz criterion	4.465910	
Log likelihood	-209.5896	Hannan-Quinn criter.	3.734430	
F-statistic	20.31657	Durbin-Watson stat	2.239696	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Для дослідження було обрано рівень значимості моделі в 90%, і як видно з таблиці половина показників є незначимим. Для покращення моделі було застосовано такі методи як логарифмування, індексація та підбір такого оптимального набору показників, що найкраще відповідав би меті дослідження. У підсумку, з моделі було прибрано 3 показника - ВВП на душу населення, рівень інфляції та витрати на дослідження та розвиток, та прологарифмовано загальні резерви країни (див. таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 Оцінка скоригованої регресії моделі

Dependent Variable: POV_R1_9 Method: Panel Least Squares Date: 05/02/21 Time: 20:59 Sample (adjusted): 2009 2017 Periods included: 3 Cross-sections included: 57 Total panel (balanced) observations: 171				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	30.02088	11.12968	2.697371	0.0081
GINI	0.107460	0.062128	1.729658	0.0866
CREDIT_PRIVATE	-0.011986	0.004607	-2.601533	0.0106
U	0.099209	0.038429	2.581603	0.0112
GOV_EXP_ED	0.136771	0.080220	1.704944	0.0911
LIFE_EXP	-0.273946	0.104595	-2.619113	0.0101
MIL_EXP	0.569922	0.305566	1.865134	0.0649
LOG(RES)	-0.531312	0.321129	-1.654515	0.1010
Effects Specification				
Cross-section fixed (dummy variables)				
R-squared	0.923256	Mean dependent var	1.828655	
Adjusted R-squared	0.878070	S.D. dependent var	3.081338	
S.E. of regression	1.075954	Akaike info criterion	3.263996	
Sum squared resid	123.8715	Schwarz criterion	4.439824	
Log likelihood	-215.0717	Hannan-Quinn criter.	3.741097	
F-statistic	20.43251	Durbin-Watson stat	2.247261	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Як бачимо, попередні дії покращили модель і наразі можна зупинитися на 7 показниках - їхнє значення Prob. менше 10%, що дозволяє продовжити роботу над моделлю.

Також варто звернути увагу на F-критерій Фішера, за допомогою якого перевіряють незалежність вибірок та їх належність до нормально розподілених генеральних сукупностей. Для досліджуваної моделі ймовірність F-статистики менше 10%, отже коефіцієнти моделі одночасно не є нулями і модель є адекватною.

Коефіцієнт детермінації R^2 становить 0.92, що означає високу пояснювальність моделі обраними факторами: зміна рівня крайньої бідності в країні на 92% може бути пояснена обраними показниками та на 8% - іншими, не включеними в модель показниками. Зважений (скоригований) показник

детермінації становить 0.88, тобто для порівняння декількох моделей, зміна рівня крайньої бідності на 88% може бути пояснена обраними показниками, та на 12% - іншими.

Наступним кроком для оцінки якості моделі є перевірка класичних припущень. Передусім, перевіримо відсутність автокореляції першого порядку за допомогою показника Дарбін-Ватсона. Відсутність кореляції буде в тому випадку, якщо показник знаходитиметься в межах від du до $4-du$, причому dU , за таблицею Дарбін-Ватсона для 175 спостережень та 7 регресорів, становитиме 1.734, як показано на рисунку 2.5.

Рисунок 2.5 – Інтерпретація за критерієм Дарбін-Ватсона

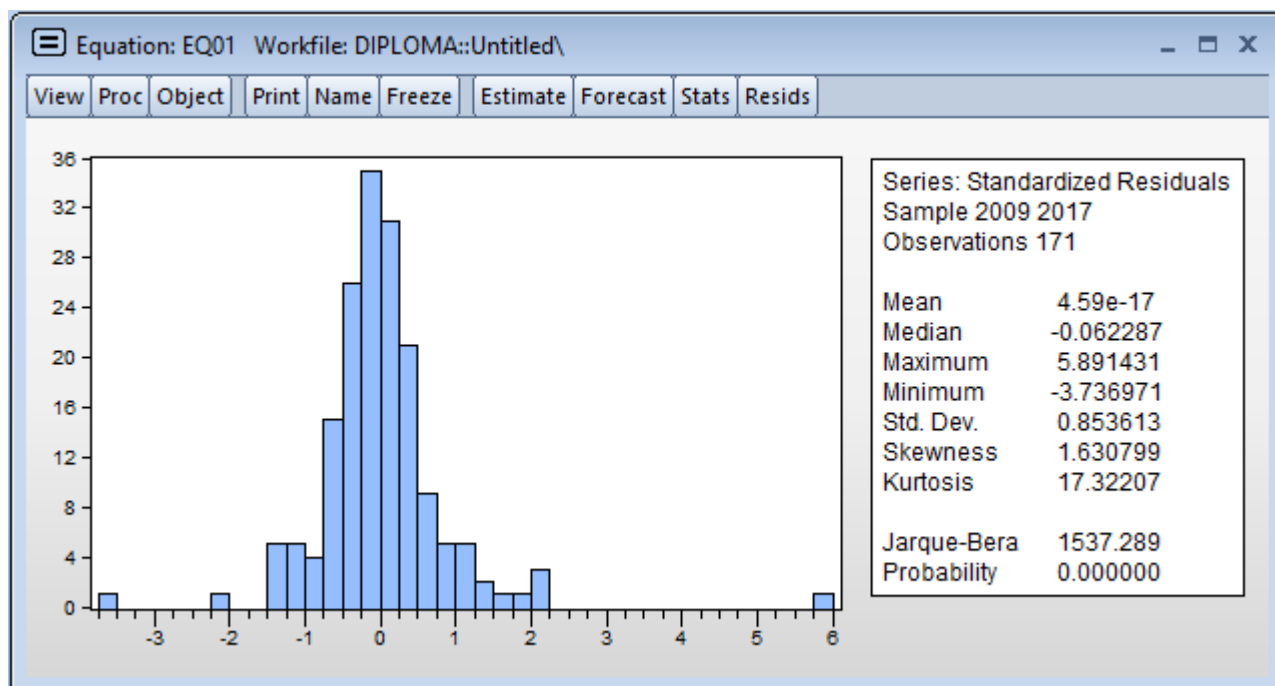
Джерело: складено автором на основі даних [27]

Оскільки показник Дарбін-Ватсона для моделі становить 2.25, можемо стверджувати про відсутність автокореляції першого порядку.

Так як всі параметри моделі при факторах є статистично значимими, а коефіцієнт детермінації є задовільним, то можна стверджувати також про відсутність мультиколінеарності в моделі.

Наступним кроком є перевірка залишків моделі на нормальність розподілу й для цього застосуємо тест на нормальність за допомогою гістограми (див. рисунок 2.6).

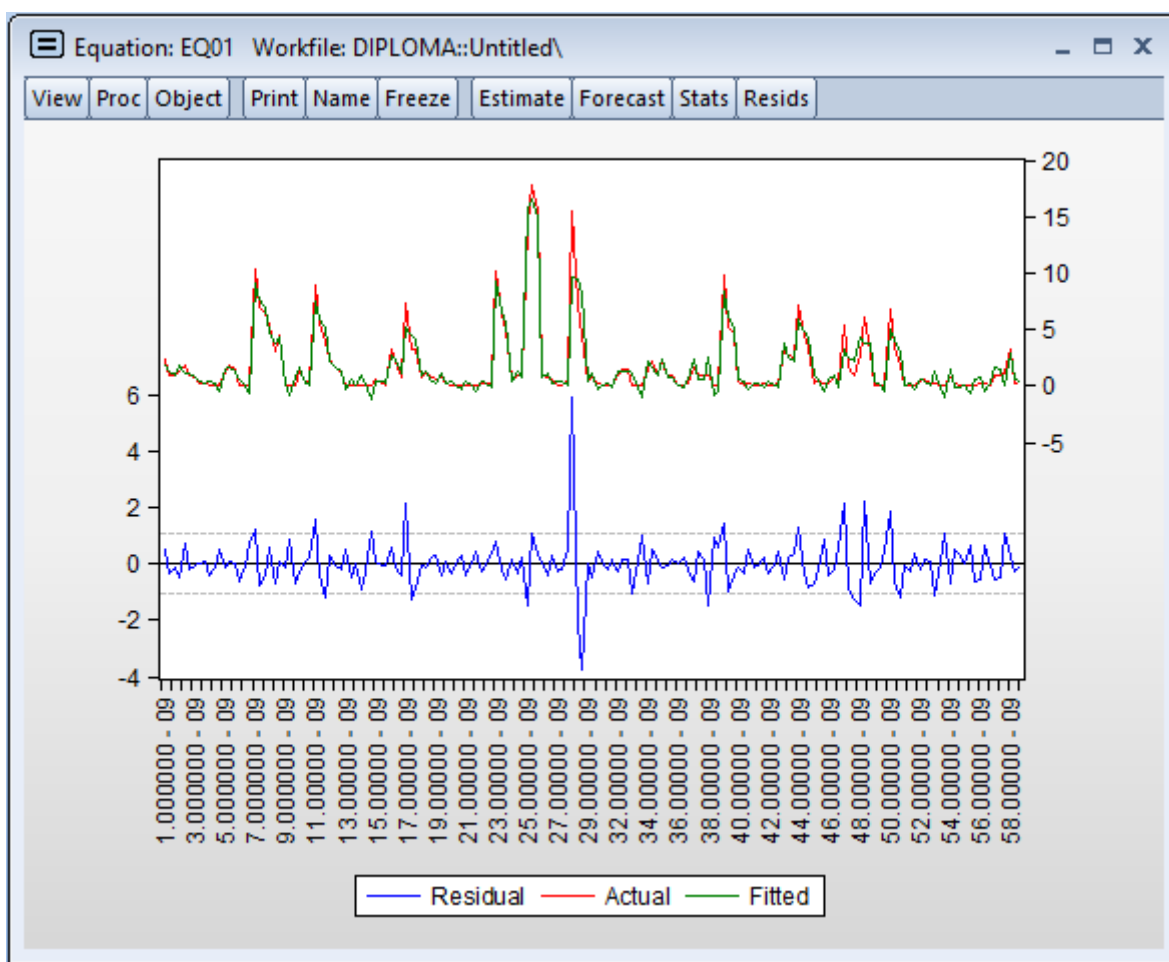

Рисунок 2.6 – Перевірка на нормальність розподілу залишків моделі

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Нульова гіпотеза – залишки розподілені нормально. З рисунку бачимо, що значення Prob. менше 10%, отже відкидаємо нульову гіпотезу. Залишки розподілені не нормально, що порушує припущення якісної оцінки моделі, однак не є критичним; дане відхилення досить часто спостерігається при невеликих вибірках, тому в подальшому збільшення спостережень може значно покращити модель.

Також можливо графічно оцінити адекватність моделі. Коефіцієнт детермінації вказує на якість розробленої моделі, в той час як протестувати регресію можна графічно за допомогою Actual Fitted Residual Graph, що дозволяє порівняти фактичні історичні дані зі змодельованими регресією, а також надає візуалізацію залишків (див. рисунок 2.7).

Рисунок 2.7 – Графічна перевірка адекватності моделі

Джерело: складено автором на основі даних [26] у програмі EViews 8

Як бачимо з гістограми, графіки фактичних історичних даних та змодельованих регресією є досить схожими, що лиш підтверджує якість моделі.

Отже, можна зробити висновок, що модель пройшла діагностику та відповідає всім основним тестам, а значних порушень класичних припущень не спостерігається. Зміна рівня крайньої бідності в країні на 92% може бути пояснена обраними показниками та на 8% - іншими, невиключеними в модель факторами. Зростання коефіцієнта Джині в країні (підвищення нерівності в розподілі доходів) та збільшення рівня безробіття на 1% призводить до збільшення рівня крайньої бідності на 0.11% та 0.10% відповідно. Відтак, бюджетна політика держави, спрямована на зменшення нерівності в доходах населення, зокрема покращення системи оподаткування, підтримка малого бізнесу (пільги, знижки, податкові канікули тощо), розробка ефективних програм соціального захисту та

забезпечення, а також скорочення рівня безробіття (державні програми пошуку роботи та забезпечення нею найуразливіших верств населення) можуть значно скоротити бідність.

Водночас, збільшення золотовалютних резервів держави на 1% зумовлює зменшення даного показника на 0.53%, тобто наявність в держави резервів дає більше можливостей для скорочення бідності, наприклад у разі криз ці резерви частково можуть і повинні спрямовуватися на підтримку населення.

Також підвищення очікуваної тривалості життя при народженні та зростання обсягів кредитів приватному сектору на 1% зменшують рівень крайньої бідності на 0.27% та 0.01%. Інакше кажучи, покращення загального добробуту в країні, що позитивно впливає на очікувану тривалість життя людини, та підтримка підприємництва є ще одним інструментом до подолання бідності. Для цього, бюджетно-податкова політика держави повинна в першу чергу бути зорієнтована на людину – покращення умов для підприємницької діяльності та інвестиційного клімату, збільшення інвестування в науково-технічну сферу та розвиток, соціальна підтримка молоді та старшого населення тощо потенційно скоротять рівень бідності.

Усі попередні висновки підтвердили нульові гіпотези сформовані перед початком дослідження. Утім, початкова гіпотеза щодо державних витрат на освіту не підтвердилася: згідно з моделлю, їх збільшення на 1% призводить до збільшення рівня крайньої бідності в країні на 0.14%. Можливо, це вказує на те, що сфера освіти більш ефективно працює при недержавному фінансуванні, в той час як ці кошти можуть бути краще використані в боротьбі з бідністю, або ж тут має місце третій фактор, що пливає і на рівень бідності, і на обсяг витрат на освіту, що і спровокував даний результат дослідження, або з інших причин. У будь-якому випадку, дане питання потребує більш детального аналізу, що дати нове бачення на перерозподіл державних витрат у країні.

Найбільший вплив на рівень бідності серед досліджуваних факторів належить загальним витратам на оборону – при збільшенні цього показника на 1% рівень крайньої бідності в країні зростає на 0.57%. Можливо, це пов'язано з тим,

що ці ресурси могли б піти на соціальну сферу або ж, що зростання даних витрат може символізувати нестабільне геополітичне становище в країні (війна, збройні конфлікти), що, звісно, збільшує проблему бідності в країні, абощо. Результат все ж є – незначна пряма залежність існує, а причини її виникнення можуть бути більш детально вивчені надалі. Втім, в розрізі бюджетно-податкової політики, дані результати можуть мати значний вплив при плануванні бюджету країни, що лише підкреслює важливість подальшого дослідження.

2.3 Бюджетно-податкові важелі боротьби з бідністю в Україні

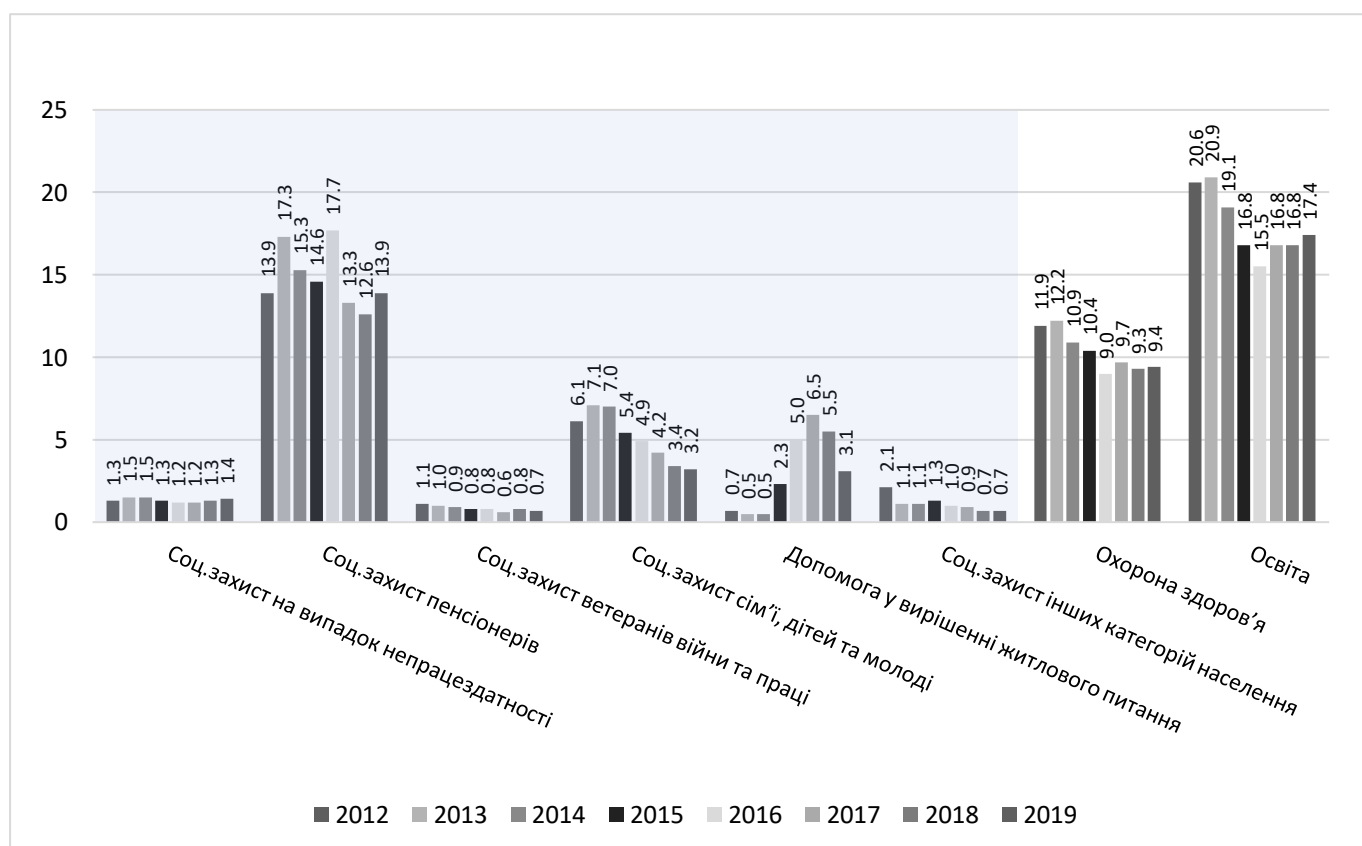
Для України в боротьбі з бідністю більш притаманна політика пом'якшення, що спрямована не на викорінення бідності, як соціально-економічного явища, а на зменшення її проявів задля загального добробуту в країні. Відтак, за час незалежності, державою проводилася низка заходів для вирішення даної проблеми, проте системної злагодженої боротьби з бідністю не відбувалося.

Серед найбільш значимих заходів бюджетно-податкової політики, зокрема фіскальних важелів, можна зазначити запровадження спрощеної системи оподаткування (надалі єдиного податку, ЄП) та єдиного соціального внеску (надалі ЄСВ).

З моменту появи єдиного податку в 1999 р. з метою покращення умов праці для підприємців, він був фіксованим та замінював відрахування до місцевого бюджету, Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування. Однак, вже з 2012 р. він перестав бути фіксованим, що також пов'язано з появою єдиного соціального внеску. ЄСВ був запроваджений Законом №2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та набув чинності з 2011 р., та передбачав заміну страхових внесків до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування на випадок безробіття та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. З 2013 р. адміністрування ЄСВ перейшло від Пенсійного фонду до Податкової служби, а з 2016 р. ставка податку була

зменшена з 36,76-49,7% до 22%. Ці заходи були передусім спрямовані на покращення функціонування системи соціального захисту в Україні та умов ведення підприємницької діяльності, що у свою чергу має покращити рівень добробуту в країні та потенційно зменшити бідність.

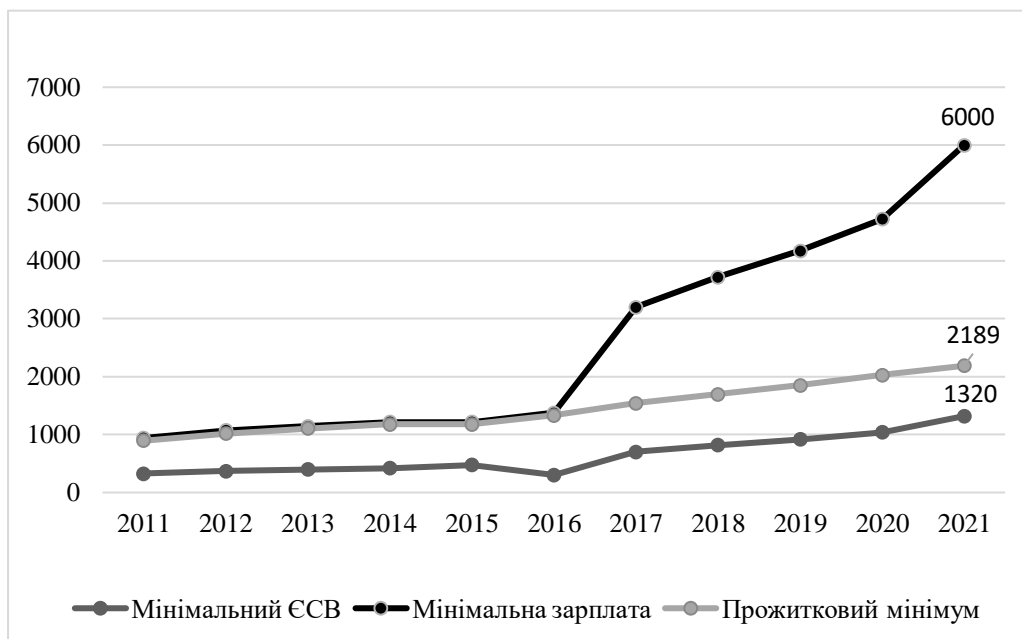
У структурі видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіти та охорону здоров'я Зведеного бюджету України впродовж 2012-2019 рр. можемо спостерігати спадну тенденція державного фінансування. Окрім цього, варто зазначити, що видатки на соціальний захист та забезпечення займають найбільшу частку в бюджеті, і станом на 2019 р. становили 23%, а в 2020 – 21.73%; з них найбільша частка йде щороку на соціальний захист пенсіонерів. Також спадна тенденція спостерігається і в державному фінансуванні сфер освіти та охорони здоров'я, що потенційно може вказувати на зниження загального рівня добробуту в країні (див. рисунок 2.8).

Рисунок 2.8 – Структура видатків на соціальний захист та забезпечення, освіти та охорону здоров'я Зведеного бюджету України, %

Джерело: складено автором на основі даних [28]

Також, відбувалася зміна в основних економічних показниках податкової політики (див. рисунок 2.9).

Рисунок 2.9 – Динаміка основних економічних показників податкової політики України станом на 1 січня впродовж 2011-2021рр., грн

Джерело: складено автором на основі даних [28]

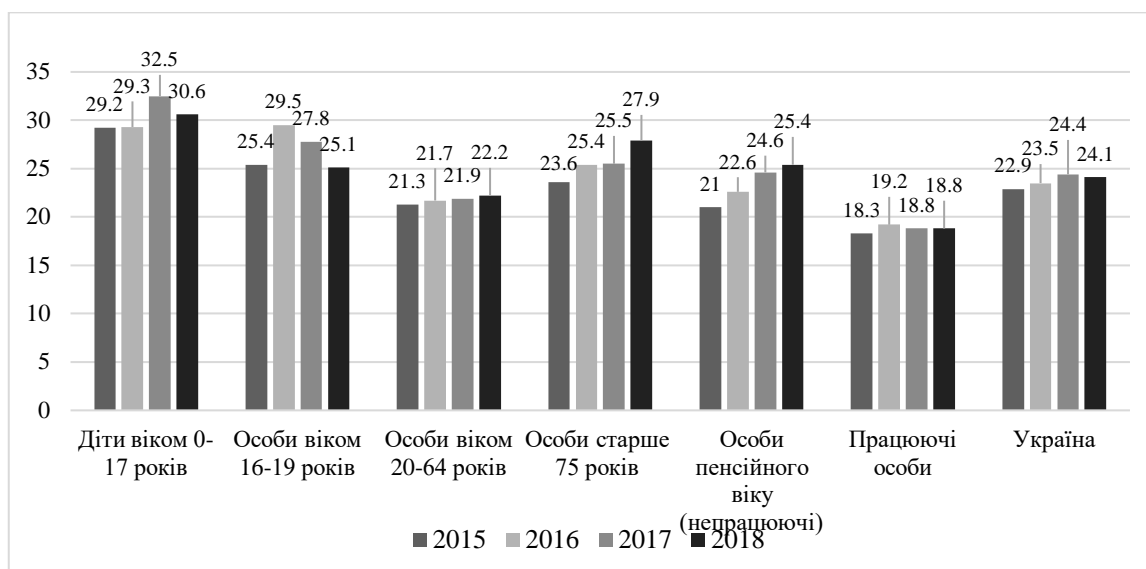
Відтак, можемо спостерігати повільне поступове зростання прожиткового мінімуму та мінімального ЄСВ водночас з стрімким зростанням мінімальної зарплати з 2016 р. – одним з ключових заходів бюджетно-податкової політики держави у подоланні бідності.

Відповідно до Цілей сталого розвитку сформованих до 2030 р. на Саміті ООН в 2015 р., подолання бідності та зменшення нерівності, підвищення рівня життя та забезпечення доступу до базових послуг для всіх верств населення є першим пріоритетом для всіх країн світу. Відтак, розпорядженням Кабміну від 2016 р. було затверджено “Стратегію подолання бідності” зі строком виконання до 2020 р. [29]. Більш того, задля виконання стратегії в 2017 р. Кабмін затвердив методику комплексної оцінки бідності, розроблену спільними зусиллями Міністерствами соціальної політики, економічного розвитку та торгівлі, фінансів, а також Національної академії наук та Державної служби статистики, згідно з якою визначається 3 групи критеріїв оцінки бідності [30]:

- 1-а група або основні монетарні критерії бідності (сукупні еквівалентні видатки особи нижче 75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних видатків; сукупні еквівалентні видатки особи нижче фактичного (розрахункового) прожиткового мінімуму в середньому на душу населення і т.д.);
- 2-а група або інші монетарні критерії бідності (наприклад, еквівалентні видатки особи нижче межі бідності ~ 5,05 долара, за шкалою ЄС);
- 3-я група або немонетарний критерій бідності (наявність у домогосподарствах через брак коштів 4 з 9 ознак депривації - скорочення або повного позбавлення можливості задовольняти основні потреби).

Загалом, станом на кінець 2018 р. можна констатувати тенденцію до зменшення обсягів бідності та загальне покращення якості життя населення. Відтак, у 2018 р. порівняно з 2017 р. рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму зменшився з 47.3% до 43.2% (для порівняння у 2015 цей показник становив 58.3%), а за доходами з 34.9% до 27.6% (у 2015 - 51.9%), що пов'язано в основному зі збільшенням розміру фактичного прожиткового мінімуму на 10.9%. Водночас, рівень абсолютної бідності зменшився на 45.8% і становив 1.3% на кінець 2018 р. Підвищення рівня бідності фіксувалося лише за відносним критерієм за шкалою еквівалентності ЄС: відбулося підвищення на 1.9 відсоткових пункти і становило 10.2% у 2018 р. Немонетарний критерій у 2017 р. становив 27% (для порівняння у 2015 р. він складав 26.7%) [31].

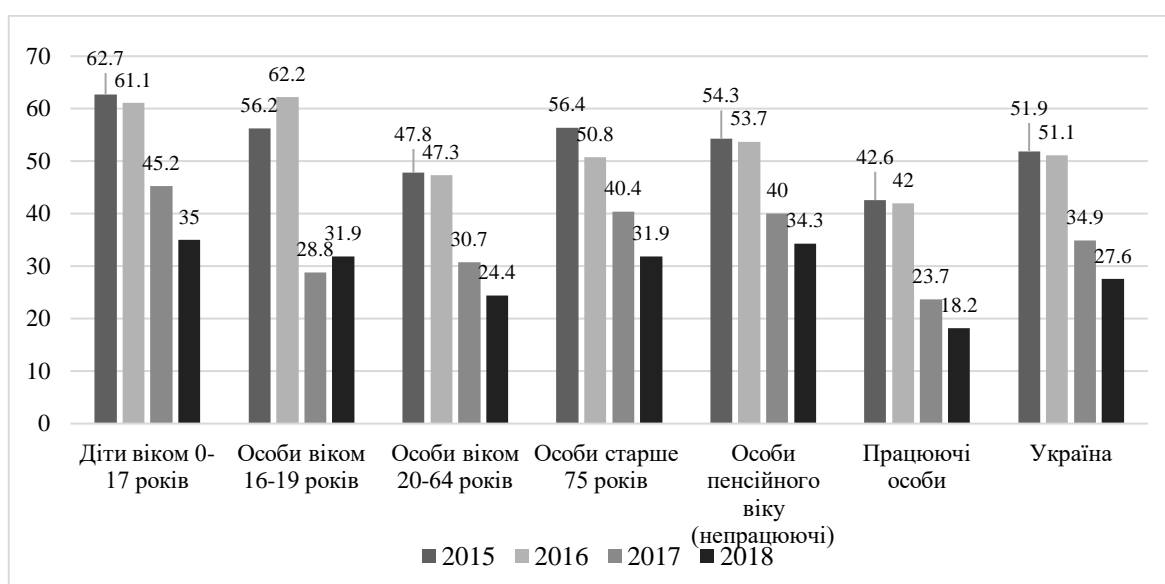
Варто також звернути увагу на диференціацію рівня бідності за соціально-демографічними та соціально-культурними групами населення у 2015-2018 рр. (див. рисунок 2.10 та рисунок 2.11).

Рисунок 2.10 – Рівень бідності за відносним критерієм за витратами, %

Джерело: складено автором на основі даних [31]

Хоча за відносним показником за витратами по Україні у 2018 р. спостерігалось зменшення в 0.3 в.п., можемо стверджувати про загальні тенденції зростання бідності за даним критерієм для осіб віком 20-64 роки, старше 75 та осіб пенсійного віку (непрацюючих). Водночас, за абсолютним критерієм за доходами можна робити висновки про загальну тенденцію до зменшення показника для всіх досліджуваних груп впродовж 2015-2018 рр.

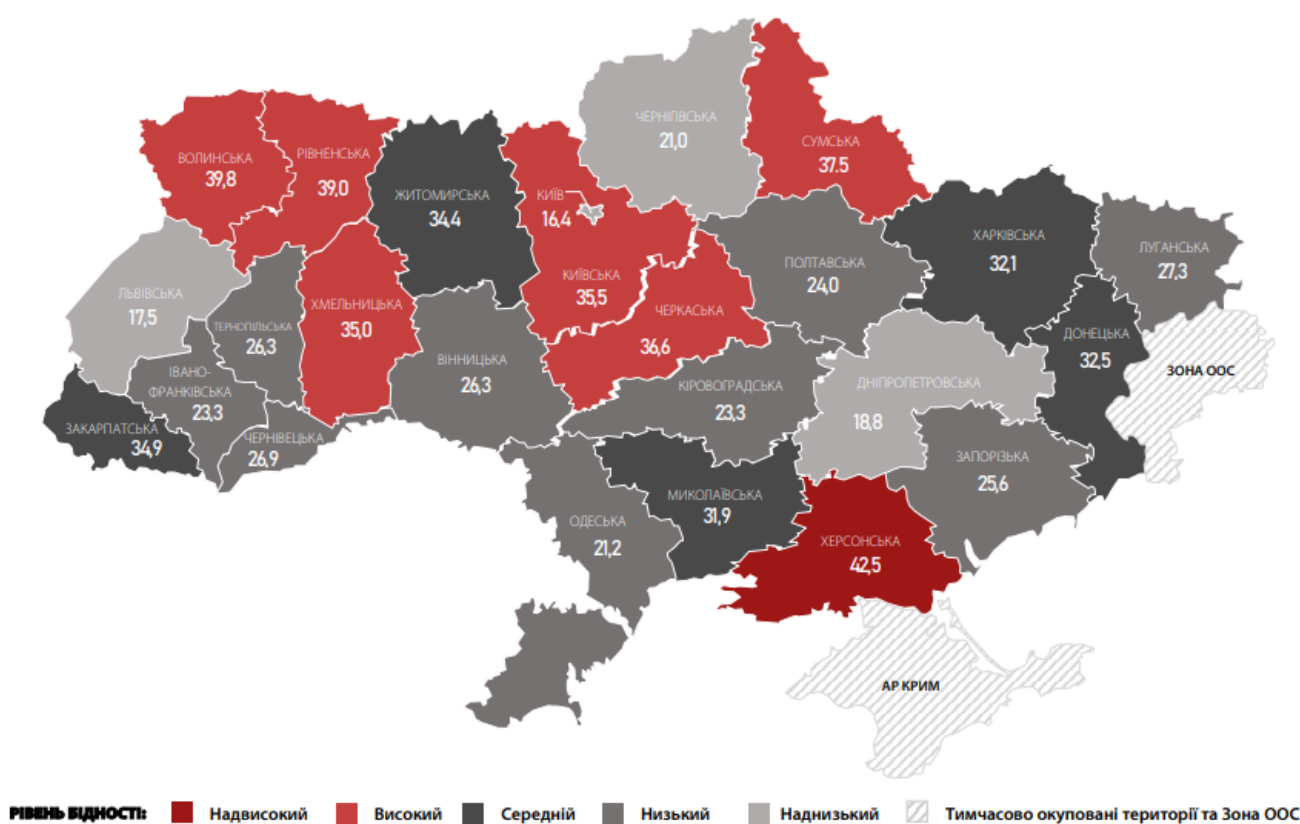
Рисунок 2.11 – Абсолютний критерій за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму, %

Джерело: складено автором на основі даних [31]

Загалом, зменшення рівнів відносної та абсолютної бідності разом з послідовним економічним зростанням, є ознакою позитивних змін в розподілі доходів впродовж 2015-2018 рр., чого не вдавалося досягнути протягом усіх років моніторингу бідності (з 1999 р.).

Доволі високою є диференціація рівня бідності за абсолютним критерієм за доходами нижче прожиткового мінімуму. Можемо спостерігати досить критичну ситуацію на півночі країни та частково – у південних та центральних регіонах (див. рисунок 2.12).

Рисунок 2.12 – Рівень бідності за абсолютним критерієм за доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму в 2018 р., %

Джерело: на основі даних [31]

За дослідженням, проведеним до пандемії відповідно до стратегії з подолання бідності в 2014-2018 рр., прогнозований рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму складав 31,2% з загальною тенденцією до зменшення. Рівень відносної бідності очікувався на рівні 23,9% на фоні уповільнення тенденції останніх років (див. рисунок 2.13). Загальне зниження

масштабів бідності відбулося головним чином завдяки підвищенню стандартів оплати праці. У системі соціального захисту ключова роль надавалася житловим субсидіям: адресність та спрямованість на бідних, хоча й були невисокими, однак значне охоплення населення субсидією підчас стрімкого підвищення тарифів сприяло посиленню державної соціальної підтримки, зокрема й у числі бідного населення. Частка охоплених житловими субсидіями поміж бідних підвищилася з 63.0% у 2015 р. до 70.9% у 2018 р. Інші соціальні трансферти зростали або несуттєво, або взагалі не змінювалися, а були й такі, що навпаки зменшувалися – державні виплати на допомогу при народженні дитини у відсотках до загальних видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2018 р. склали 5.91%, тоді як ще у 2017 р. вони складали 7.62% [31].

Рисунок 2.13 – Прогнозований рівень бідності в Україні згідно з реалізацією Стратегії по подоланню бідності у 2014-2018 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [31]

Втім, попри всі стратегії та позитивні очікування, світова криза Covid-19 значно погіршила соціально-економічну ситуацію як в світі загалом, так і в Україні зокрема. За даними ООН, через пандемію Україна може зіткнутися з найгіршою рецесією за останнє десятиліття, внаслідок чого більше 9 мільйонів людей можуть опинитися в умовах бідності. З початку кризи понад 80% домогосподарств втратили доходи, а у більш ніж 40% сімей щонайменше один член родини втратив

роботу; попри відсутність окремих даних зі сходу України, з високою ймовірністю можна стверджувати, що соціально-економічні наслідки пандемії для постраждалого від конфлікту регіону можуть бути критичними [32].

До соціально-економічних наслідків пандемії згідно з дослідженням Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук вже відносять [31]:

- зменшення доходів або втрата основного джерела доходів. За даними Info Sapiens за березень 2020 р. 60% опитаних вказували на фінансові втрати у зв'язку зі зменшенням регулярного доходу, повну його втрату й втрату роботи;
- зменшення доступності купівлі базових товарів. Близько 29% населення стурбовані зростанням цін на харчові продукти та інші необхідні товари, за даними КМІС;
- зниження фінансової спроможності для оренди житла. Через повну чи часткову втрату регулярного доходу, орендарі житла опинилися в скрутному становищі й для частини постало питання в пошуку нового житла;
- погіршення соціальної стабільності та зростання криміналізації соціального середовища. Введення/продлонгація карантинних умов підвищує ризик крадіжок у магазинах (56%), нападів на вулицях (46%) та сприятиме зростанню мародерства (45%);
- ризик розповсюдження добровільної соціальної ізоляції та втрата соціальних контактів;
- песимістичні очікування. Значна частина українців відмовляє собі в товарах повсякденного вжитку, відкладає відпустки та заплановані витрати. Також частішають випадки економії коштів за рахунок призупинення оплати товарів та послуг ЖКГ.

Враховуючи вищезазначені фактори, вітчизняним урядом було запроваджено низку заходів соціальної підтримки населення України під час кризи 2020 р.,

зокрема й за допомогою бюджетно-податкових важелів, серед яких варто зазначити:

- надання суб'єктам підприємництва державної підтримки по частковому безробіттю для найманих працівників/у разі інфікування працівника/податкові канікули;
- виплата допомоги у розмірі прожиткового мінімуму на кожну дитину до 10 р., включно для ФОП;
- запроваджено онлайн-портал державних послуг «Дія»;
- прискорення надання допомоги по безробіттю;
- подовжено термін простроченої заборгованості в частині оплати за житлово-комунальні товари та послуги до 3-х місяців (на період карантину);
- оплата понаднормової праці медичних та інших працівників, залучених до запобігання поширенню Covid-19, боротьби з ним та подоланню його наслідків тощо;
- забезпечення стабільності соціальної підтримки реципієнтам житлових субсидій, автоматична пролонгація на час карантину, підвищення доступності до програми осіб, що були звільнені з роботи в період карантину і зареєструвалися в службі зайнятості як безробітні;
- підвищення споживчих можливостей населення віком 80 р. та старших в умовах карантину, зростання цін та тимчасового припинення роботи ринків;
- запровадження інформаційної платформи «Допомога поруч» – для визначення та задоволення потреб одиноких громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, сімей з дітьми тощо.

Окрім цього, в березні 2021 р. Кабмін офіційно затвердив постанову “Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 р.”, що включає комплексну систему заходів до підвищення добробуту в країні та націлена на покращення соціальних та економічних показників України [33].

Таким чином, попри загальні тенденції до зменшення показників бідності в Україні впродовж останніх років, значний вплив на загальноекономічну ситуацію в країні спричинила криза Covid-19. Відтак, уряд впроваджує низку заходів для

зменшення негативних наслідків пандемії, зокрема і в сфері соціального захисту та соціального забезпечення, проте наразі в умовах невизначеності досить складно спрогнозувати глибину соціально-економічних втрат.

Також, значна кількість соціальних програм отримує фінансування від міжнародних фінансових організацій. Відтак Міжнародним банком реконструкції та розвитку було профінансовано такі програми як “Фонд соціальних інвестицій” (2002-2008 рр.), “Розвиток приватного сектору” (2001-2003 рр.), “Модернізація системи соціальної підтримки населення України” (2014-2020 рр.) та інші. Інакше кажучи, така співпраця теж може бути ефективним важелем бюджетно-податкової політики держави, шляхом створення та підтримки нею всіх необхідних умов.

Отже, можна підбити підсумки, що у світовій боротьбі з бідністю країни використовують різні методики та інструменти бюджетно-податкової політики, а їхній вибір головним чином залежить від визначення бідності та джерела фінансування соціальних витрат. Серед найрозповсюдженіших моделей соціального захисту можна назвати скандинавську, англосаксонську, південноєвропейську, континентально-європейську та модель нових індустріальних країн з США. Дослідження впливу макроекономічних та соціальних показників країни на рівень крайньої бідності показав пряму залежність від значення коефіцієнту Джині (нерівності в розподілі доходів), рівню безробіття, державних витрат на освіту, загальних витрат на оборону, та обернену залежність від обсягів кредитів приватному сектору, очікуваної тривалості життя при народженні та обсягів резервів країни. Відтак, більш детального розгляду пропонується приділити в наступних дослідженнях саме залежності рівня крайньої бідності в країні від державних витрат на освіту та оборону. Комплексна оцінка бідності в Україні показала тенденції зменшення показників бідності впродовж останніх років, в наслідок проведення державою певних заходів, однак системної цілеспрямованої боротьби з бідністю не відбувалося. Більше того, негативний вплив пандемії лише погіршує поточну ситуація в країні, а тому актуальність запровадження комплексної програми подолання бідності, зокрема за допомогою бюджетно-податкової політики, лише зростає.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЇ БОРОТЬБИ З БІДНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: НОВИЙ ПОГЛЯД НА ЗАСТОСУВАННЯ БЮДЖЕТНО- ПОДАТКОВИХ ВАЖЕЛІВ

3.1 Світовий досвід боротьби з бідністю як орієнтир для України

Наприкінці 1980-их рр. Швеція показувала найвищі показники профіциту серед усіх країн-учасниць OECD, а вже в 1990-их рр. зазнала критичних значень бюджетного дефіциту, що погіршувалося стрімким зростанням державного боргу (всього за 5 років він збільшився майже вдвічі), а рівень безробіття до всієї робочої сили сягнув 10.36% у 1997 р. Втім, уже наприкінці 1990-их бюджет було повернуто до норми, а економіка поступово відновлювалася завдяки комплексній зваженій фінансовій політиці держави [34]. Наразі Швеція показує одні з найкращих світових соціально-економічних показників: 8-е місце за індексом добробуту (OECD Better Life Index 2020), 13-е місце за якістю життя (Quality of Life Index 2021), 3-тє місце за індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index 2020), 1-е за індикатором Policy Performance SGI 2020 (№1 Economic Policies, №1 Environmental Policies, №4 Social Policies), 22-е місце за індексом економічної свободи (Index of Economic Freedom 2021) тощо. Водночас, країна посідає перше місце за найвищими податками в світі за даними 2019 р., які втім чи не найефективніше перерозподіляються державою. Саме бюджетно-податкову політику Швеції вважають однією з найуспішніших, а тому її підходи та інструменти все більше досліджуються як успішні практики фінансової політики держави на шляху до процвітання та добробуту.

Насамперед варто зазначити, що з початку XXI ст. урядом Швеції було розроблено та запроваджено так звану “Нову політику задля глобального

розвитку”, що базується на 3- постулатах та складається з 8-ми основних засад, серед яких [35]:

- фундаментальні цінності: демократія та доброчесність уряду, повага до прав людини, рівність між жінками та чоловіками;
- сталий розвиток: стале використання природних ресурсів та захист навколишнього середовища, економічне зростання, соціальний розвиток та соціальна захищеність;
- інші ключові елементи: конфлікт-менеджмент та безпека людини, світові суспільні блага.

Відтак, була сформована так звана Шведська фіскальна система (Swedish fiscal framework), що почала діяти з середини 1990-их рр., а бюджетний процес почав орієнтуватися на середньострокову перспективу [36]. Система складається з цілей та принципів фіскальної політики, методів моніторингу та оцінки, а також забезпечення прозорості. До ключових її елементів відносять політику таргетування бюджету, зрегульований процес бюджетування, зовнішній нагляд за фіскальною політикою та відкритість і прозорість.

Політика бюджетного таргетування передбачає: профіцитне таргетування всього державного сектору до показника 1/3 відсотка до ВВП, спрямоване на зменшення державного боргу; з 2019 р. встановлення “боргового якоря” (також відомого як Маастрихтський борг) – до 35% у відношенні до ВВП, з допустими коливаннями в 5 в.п.; встановлення Центральним банком “стелі державних витрат”, що розраховується на 3 роки вперед; вимога до сектору місцевого самоврядування підтримувати збалансований бюджет тощо.

Зрегульований процес бюджетування базується на принципі “зверху-вниз”, тобто збільшення одних видатків в певній сфері передбачає скорочення інших видатків в цій же сфері, що відбувається також в контексті заздалегідь визначеного фіскального простору та таргетованим профіцитом.

Зовнішній нагляд за фіскальною політикою та бюджетуванням проводять низка державних структур на національному рівні серед яких зокрема Шведська Рада з Фіскальної Політики, Національний Інститут з Економічних Досліджень,

Шведський Національний Уряд Фінансового Менеджменту, Національний Офіс Аудиту та інші. На міжнаціональному рівні, моніторинг фіскальної політики проводять різні структури Євросоюзу, зокрема OECD та Міжнародний Валютний Фонд.

Відкритість та прозорість забезпечуються щорічним звітуванням, публічними обговореннями та висвітленням актуальних новин в медіа просторі [37].

Варто зазначити, що більшість проведених заходів загалом притаманна для всіх скандинавських країн, тобто дані заходи не є економічним чудом окремої країни й даний досвід може слугувати хорошим прикладом до наслідування ефективної бюджетної політики.

Успіх проведених заходів можна спостерігати й понині, а тому можемо виокремити певні аспекти, що здатні допомогти іншим країнам у подоланні бідності за допомогою бюджетно-податкової системи.

Перш за все, система заходів була розроблена всередині країні – уряд не шукав вирішення проблем на основі світових практик та не залучав міжнародної допомоги, а сконцентрувався на розробці власної стратегії виходу з кризи. Чимало країн, намагаючись подолати бідність та залучаючи міжнародні практики, забувають про власні особливості такі як менталітет населення, геополітичний стан, кліматичні умови, наявність матеріальних та нематеріальних ресурсів тощо. Так, ефективна система з-за кордону може слугувати хорошим прикладом до наслідування, проте просте перенесення чужого досвіду на реалії іншої країни проблему не вирішить, а може й поглибити, забравши час та ресурси. Кожна країна має зважати на власні унікальні особливості та розроблювати свою фінансову політику.

Наступним ключовим аспектом є сталість політики. Важливо пам'ятати, що у більшості випадків, соціально-економічні проблеми на національному рівні не вирішуються за одну ніч чи навіть місяць. Впроваджена політика має бути комплексною та зважати на багато факторів, а тому кожна країна, а для України це актуально передусім, повинна бути сталою та послідовною, а також

зорієнтовуватися на майбутнє. Програма подолання бідності це довгострокова програма, що має діяти не залежно від змін уряду чи президента, лобіювання персональних інтересів чи популізму абощо.

Наступною рекомендацією щодо використання бюджетно-податкового механізму задля подолання бідності необхідно зазначити адаптивну складову політики. Проведення тих чи інших заходів повинно проводитися разом з систематичним моніторингом міжнародних тенденцій і сигналів світового фінансового ринку та пристосуванням до нових викликів. Відтак, рекомендуємо проводити перегляд основних правил політики кожні 5-7 років задля підтримки дієвості та покращення ефективності в майбутньому.

Забезпечення високої підтримки урядових структур та політики в засобах масової інформації та серед громадськості є наступним ключовим аспектом ефективної бюджетної політики. Вирішення проблеми, а тим паче такої як бідність, повинна в першу чергу починатися з якісної комунікації всіх зацікавлених сторін, а тому рекомендуємо не просто використовувати бюджетно-податкові важелі, а й проводити масштабну інформаційну кампанію для населення, висвітлювати вектори руху країни, інвестувати в навчання громадян, аби запобігти виникненню бідності в майбутньому, та “слухати населення” – реагувати на настрої та очікування населення, проводити постійний моніторинг і підтримувати якісну комунікацію в країні, підвищувати довіру до заходів уряду тощо.

Ще одним прикладом для України є впровадження та підтримка системи соціального страхування громадян, що притаманно для Німеччини, Австрії, Нідерландів. Оскільки для країни досить складно профінансувати всі соціальні програми та покрити значну частину населення, досить ефективним є впровадження багаторівневої системи обов’язкового страхування, аби люди мали якомога більше шансів самостійно захистити себе від бідності, орієнтуючись на принцип “чим більше працюєш, тим більше пільг та соціальних виплат отримаєш”. Такий підхід дозволить розвантажити бюджетування соціального захисту та забезпечення хоча б в частині працюючого населення та стимулювати їх до

власного створення різноманітних джерел соціальних виплат для запобігання бідності.

Яскравим прикладом застосування бюджетно-податкової політики, досвід якої можна вважати за орієнтир для країни, є Великобританія та її принцип адресності соціальної допомоги для боротьби з бідністю. Відверто кажучи, Україна не може фінансувати бідність, допомагаючи соціальними виплатами всім, кому це потрібно. Саме тому необхідно охопити найбільш вразливі верстви населення, виробити ефективну систему визначення та перевірки глибини бідності й вже на них зорієнтовувати основну частину витрат на соціальний захист та забезпечення передбачені державою.

Насамкінець, бюджетно-податкова політика держави повинна не так фінансувати бідних, підтримуючи їх матеріально на певному мінімальному рівні, як створювати умови для їх самостійного виходу з розряду бідних. Відомий американський економіст Гайман Мінські пропонував альтернативу “війни з бідністю” шляхом простого їх фінансування через вибудову такої бюджетної системи, в якій держава виступала б “роботодавцем останньої інстанції”. Інакше кажучи, держава повинна створювати та підтримувати всі умови для того, аби бідні мали всі можливості власними силами підвищити свій соціально-економічний стан. Головним чином це має забезпечуватися створенням робочих місць, підтримкою підприємств, що їх створюють, підвищення рівня освіти, розробку програм з пере- та підвищення кваліфікації населення тощо, і якщо вже в такому разі людина все ще не зможе позбутися статусу бідного, не фінансувати її простими соціальними виплатами, а забезпечити вже роботою від держави. Такий підхід може допомогти Україні більш доцільно розподілити державні ресурси та боротися з бідністю шляхом частки безробітного населення.

Отже, можна зауважити, що існує чимало ефективних світових практик щодо подолання бідності за допомогою бюджетної політики, які можуть в тій чи іншій мірі бути застосовані в Україні. В основі знаходиться забезпечення стабільності та прозорості бюджетно-податкового механізму в довгостроковій перспективі, а також систематичний моніторинг та оцінювання, підтримка прозорості на всіх

рівнях. Серед ключових рекомендацій варто виокремити впровадження та підтримку державою системи соціального страхування населення, адресність соціальних програм та зорієнтованість передусім на найбільш вразливі верстви населення, забезпечення державою не “фінансування бідності”, а створення робочих місць та програм перекваліфікації, співпраця з підприємствами, що їх створюють, інвестування в освіту населення та запровадження політики бюджетного таргетування.

3.2 Напрями вдосконалення податково-бюджетних важелів підвищення добробуту населення

На сьогодні, інструментарій бюджетно-податкової політики виходить за рамки звичних акумуляції та перерозподілу грошових ресурсів через зміну системи оподаткування та забезпечення державного фінансування в тих сферах, де це потрібно. Особливо це помітно в розрізі світової боротьби з бідністю. Відтак, одним з найбільш перспективних нині можна назвати розвиток соціального підприємництва.

Про потенціал та успішні практики соціального підприємництва все частіше можна почути на економічних та соціальних форумах, від лідерів думок та активістів, з від усіх куточків світу, адже це не просто черговий суспільний тренд, це новий підхід до комплексного вирішення світових проблем.

Насамперед, соціальне підприємництво – це бізнес, головна мета якого вирішення конкретної соціальної проблеми. Тобто перша відмінність від традиційного бізнесу - наявність соціальної місії, оскільки діяльність підприємства спрямована не на особисту вигоду, а на цілеспрямоване вирішення певної соціально-економічної чи іншої суспільної проблеми. Відтак, такий бізнес може боротися з голодом, безробіттям, бідністю, наслідками стихійних лих чи екологічних проблем, залучати людей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями, малозабезпечених чи людей похилого віку, ветеранів, покращувати можливості реалізації потенціалу жінок та дітей тощо.

Ще однією відмінною характеристикою є інноваційність, що супроводжує бізнес. Мова йде або про виробництво нового продукту чи послуги, або про надання додаткової цінності до вже звичних. Наприклад, залучення до роботи в супермаркеті людей з вадами слуху збільшує рівень інклюзії, зменшує рівень безробіття, зменшує соціальну відчуженість окремих верств населення тощо.

Важливим аспектом є також перерозподіл доходів. Так, для соціальних підприємств прибуток теж є вкрай важливим, проте він не розподіляється між засновниками чи акціонерами, а інвестується на вирішення проблеми, задля якої був створений бізнес [38].

Соціальне підприємництво це новий ефективний інструмент соціально-економічного впливу, що змінює суспільство і який здатен вирішити ті проблеми, на які в держави немає ресурсів, а в приватного сектора – бажання. Політика запровадження соціального підприємництва вже побутує в багатьох країнах світу. Серед найбільш відомих можна назвати бізнеси в Великобританії, Франції, Данії, Бельгії, Німеччині, Італії, Нідерландів, Іспанії, Португалії, Польщі [39]. Яскравим прикладом є британське підприємство Solar Aid, метою якого є надати доступ до сонячного освітлення країнам Африки, створюючи дистриб'юторські мережі з місцевими підприємцями. Понад 110 мільйонів домогосподарств африканських країн досі користуються гасовими лампами, що виділяють шкідливий дим та забирають близько 20% їхніх доходів, в той час як освітлення за допомогою сонячних батарей коштує 5 фунтів і його вистачить на 5 років одній родині [40]. Ще одним прикладом можна зазначити громадську організацію Engineers without borders (EWB) з Австралії, що також є однією з переможниць Google Impact Challenge Australia. Її мета полягає в розповсюдженні технічної та інженерної освіти незалежно від фінансового стану чи статусу, а суть самого проєкту – встановлення спеціально спроектованих біотуалетів, що розкладають відходи, цим само підвищуючи санітарні умови в країнах де це є проблемою, особливо в регіонах з частими повеннями тощо [41]. Також успішним прикладом є Міжнародний акселератор соціального підприємництва New Door, що допомагає соціальним ініціативам ставати успішними соціальними підприємствами [42].

Все більше країн запроваджують практику соціального підприємництва. Відтак, у 2017 р. латвійський парламент ухвалив закон про соціальне підприємництво, що розроблявся протягом 3 років, а вже в 2018 він набув чинності. У його основі лежать критерії соціального підприємства Данії, а саме [43]:

- соціальне призначення;
- суттєва комерційна діяльність;
- незалежність від органів державної влади;
- інклюзивне та відповідальне управління;
- соціальне управління прибутком.

Більше того, латвійське підприємство, що відповідало затвердженим законом критеріям і при подачі відповідних документів, має змогу отримати 200 тисяч євро фінансування від ЄС [44]. Загалом, все більше світових організацій такі як Міжнародна організація з міграції, Програми Розвитку ООН, Міжнародний благодійний фонд "Добробут громад" (Heifer International) тощо та міжнародних підприємств підтримують соціальне підприємництво, адже це зокрема підвищує і їхню соціальну відповідальність бізнесу.

В Україні також все частіше можна спостерігати явище соціального підприємництва, зокрема впродовж 2018-2020 рр. активна діяльність велася проектом "Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою "знизу", (#SocialBusinessInUA) що розповсюджували ідеї соціального підприємства, розробила Білу та Зелену книги, низку посібників та провели десятки консультаційних заходів та хакатонів, а також досі діє Українська Соціальна Академія [45].

Загалом, соціальне підприємництво має значні перспективи вирішити низку соціально-економічних проблем, зокрема й подолання бідності, а досвід світових організацій та різних країн лише доводять цю тезу. Відтак потрібно заохочувати та підтримувати такі ініціативи, проводити масову інформаційну кампанію та створювати єдину екосистему для розвитку соціального підприємництва. На нашу думку, держава здатна відігравати ключову роль в активізації соціального підприємництва, зокрема за допомогою бюджетно-податкових важелів. Передусім,

це економічно вигідно, адже державі часто не вистачає ресурсів як фінансових, так і фізичних та часових подолати всі проблеми, що постійно виникають в будь-якій країні, а приватний сектор досить часто такі проблеми ігнорує, тож підтримка соціального підприємництва дозволить вирішити старі проблеми новими ресурсами, до того ж залучаючи громадян країни. Більше того, це вигідно соціально, адже підтримка такого виду підприємництва покращує рівень загального добробуту та якості життя в країні, а також додає державі статус соціально-відповідальної, що несе свої переваги на світовій арені. За допомогою фіскальної політики, уряд може підтримувати соціальних підприємців, наприклад надаючи їм податкові канікули, зменшуючи ставку чи базу оподаткування, надаючи субсидії тощо, що може бути передбачена при формуванні бюджету. Окрім цього, держава може напряду співпрацювати з соціальними підприємствами й допомагати їм не лише грошово: надавати приміщення для користування, проводити спільну інформаційну кампанію, створювати кращі умови для ведення бізнесу, покращувати інвестиційний клімат, залучати міжнародні фонди та компанії та спільно запроваджувати соціальні проєкти та програми і т.д.

Іншим, важливим аспектом сьогодення в подоланні бідності є комплексний підхід до співпраці всіх зацікавлених осіб. Держава повинна інвестувати в сфери покращення рівня життя населення – освіту, медицину, науку та розвиток, соціальні програми за принципом допомоги найбільш вразливій частині населення, створення сприятливого інвестиційного середовища та умов до розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема через мотивуючу фіскальну систему. Окрім цього, рекомендується активна підтримка молоді, старшого населення, жінок та людей з особливими потребами шляхом ініціювання проєктів для зменшення соціальної депривації та багатовимірних показників бідності. Наразі людство живе в епоху глобалізації та діджиталізації, а тому значно легше впроваджувати різноманітні соціальні ініціативи, залучаючи людей з різних сфер життя та куточків країни й світу, що теж може активно підтримувати та ініціювати держава. В розрізі бюджетно податкової політики це може виражатися в збільшенні асигнувань в соціальні сфери, запровадження податкових знижок, пільг та/чи канікул для

залучених юридичних та фізичних осіб, інвестування в сфери освіти, досліджень та розвитку, співпраця з міжнародними фінансовими та соціальними організаціями, фінансування державою програм з перекваліфікації задля зменшення рівня безробіття та проведення інформаційних кампаній про доступні можливості та шляхи подолання бідності тощо.

Таким чином, до перспективних важелів бюджетно-податкової політики задля подолання бідності варто віднести розвиток соціального підприємництва за державної підтримки, передусім в розрізі фіскальних інструментів, та комплексну цілеспрямовану довгострокову програму з подолання бідності в Україні, в якій держава виступатиме й ініціатором соціальних програм, і підтримкою для нових проєктів як в країні, так і поза її межами, і забезпечуватиме сприятливе економічне середовище для збільшення добробуту населення та скорочення рівня бідності.

Підсумовуючи, на сьогодні перед кожною країною постають все нові й нові виклики, в той час як невирішеними досі залишаються і старі. Хоча боротьба з бідністю впродовж останніх двох декад і показувала позитивні тенденції, криза Covid-19 завдала значного удару світовій економіці, а тому проблема бідності постала як ніколи гостро. Актуальність пошуку нових способів подолання бідності наразі досить висока й країни світу випробовують різні методики та системи, серед яких одним з найперспективнішим варто виокремити соціальне підприємство. Завдяки цілеспрямованій підтримки уряду та проведення бюджетно-податкової політики, що заохочувала та допомагала б соціальним бізнесам, можна вирішити значну кількість соціально-економічних проблем, зокрема й бідність. Також окремої уваги заслуговують ефективні заходи бюджетної політики країн світу в подоланні бідності. Серед основних рекомендацій слід зазначити впровадження послідовної фіскальної політики, бюджетне таргетування та високий рівень прозорості й відкритості проведення політики водночас з моніторингом на різних рівнях, в тому числі й міжнародними незалежними структурами, адресність програм соціального захисту, розвиток соціального страхування та позиціонування держави як потенційного роботодавця, джерела створення робочих місць та самостійного виходу з категорії бідних через програми перекваліфікації та навчання.

ВИСНОВКИ

Подолання бідності, як одне з першочергових завдань кожної країни світу, за сучасних умов та нових викликів потребує якомога ефективніших методів боротьби. Маючи соціально-економічну природу виникнення проблеми, відповідальність за її вирішення зазвичай покладається на державу, що за допомогою фінансової політики, а передусім завдяки бюджетно-податковим інструментам, має на меті зменшення рівня бідності та забезпечення гідного рівня життя для всіх верств населення. Оперуючи обсягами та структурою державних доходів та видатків, бюджетно-податкова політика може застосовуватися як на різних стадіях економічного циклу країни, так і для реалізації окремих цілей уряду, виконанню соціально-економічних програм тощо.

У даному дослідженні було здійснено комплексну оцінку боротьби з бідністю в світі та виокремлено перспективні шляхи розвитку в цій галузі. Так, хоча рівень бідності залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників і відрізняється для різних країн світу, а тому не існує універсального інструменту для його подолання, спільний знаменник все ж є – при виборі моделі соціального захисту, більшість країн керується двома питаннями, а саме “Що для них бідність?” та “Хто повинен фінансувати її боротьбу з нею?”. Відтак, відповіді на ці питань формують різні моделі соціальної захищеності серед яких найрозповсюдженішими є скандинавська, південноєвропейська, англосаксонська, континентально-європейська та модель характерна для “нових індустріальних країн” з США.

Економетрична модель впливу різних економічних та соціальних показників на рівень крайньої бідності в країні пройшла перевірку та відповідає всім основним тестам, а значних порушень класичних припущень не спостерігається. Таким чином, зміна рівня крайньої бідності в країні на 92% може бути пояснена обраними показниками та на 8% - невиключеними в модель факторами, при чому за результатами моделювання існує пряма залежність від значення коефіцієнту Джині (нерівності в розподілі доходів), рівня безробіття, загальних витрат на оборону та

державних витрат на освіту, та обернену залежність від обсягів кредитів приватному сектору, очікуваної тривалості життя при народженні та обсягів резервів країни. Водночас, наявність хоч і незначної, проте все ж прямої залежності між рівнем крайньої бідності та державним витратам на освіту, вимагає більш ґрунтовного аналізу надалі.

В Україні, впродовж упродовж останніх років спостерігалися тенденції зменшення показників бідності, в наслідок проведення державою окремих заходів, однак системної цілеспрямованої боротьби з бідністю не відбувалося. Окрім цього, негативний вплив пандемії значно погіршив поточну ситуацію в країні, а тому актуальність запровадження комплексної програми подолання бідності, зокрема за допомогою бюджетно-податкової політики, лише зростає.

Втім, пандемія вплинула й на світові показники добробуту. Так, позитивні зрушення завдяки світовій тенденції до зменшення числа бідних впродовж останніх декількох декад, можуть бути повністю нівельовані наслідками кризи, а тому пошук нових більш ефективних методів подолання бідності стає все більш необхідним.

Серед перспективних шляхів розв'язання проблеми в роботі було сконцентровано увагу на дієвому досвіді країн світу в проведенні соціально-економічної політики та на розвитку соціального підприємництва. В обох випадках передбачається послідовна та зважена бюджетно-податкова політика держави, що напряду чи опосередковано (відповідно) може зменшувати рівень бідності в країні.

До основних рекомендацій варто віднести впровадження та державну підтримку системи соціального страхування населення, введення консолідованої системи адресної допомоги соціальних програм, забезпечення державою не “фінансування бідності”, а створення можливостей для населення до самостійного виходу з категорії бідних через створення робочих місць та програм перекваліфікації, співпрацю з локальними підприємствами, інвестування в освіту, науку та розвиток, запровадження політики бюджетного таргетування та загальне покращення економічної ситуації в країні. Саме такий підхід послідовної та

зваженої фіскальної політики може бути ключем до розв'язання багатьох суспільних проблем.

Соціальне підприємництво також є доволі перспективним рішенням для подолання низки соціально-економічних проблем, зокрема й бідності, що підтверджується і міжнародним досвідом. Серед рекомендацій, потрібно заохочувати та підтримувати такі ініціативи, проводити масову інформаційну кампанію та створювати єдину екосистему для розвитку соціального підприємництва, чим зокрема має займатися держава. За допомогою фіскальної політики, уряд може підтримувати соціальних підприємців, наприклад надаючи їм податкові канікули, субсидії, полегшуючи умови сплати податків, надаючи приміщення чи виступаючи партнером на міжнародній арені, або надаючи інші види фінансової допомоги, що може бути передбачена при формуванні бюджету тощо. Таким чином, уряд зможе вирішити суспільні систематичні проблеми, на які часто в держави не вистачає ресурсів (як фінансових так і часових), а приватний сектор здебільшого ігнорує. До того ж, окрім очевидних матеріальних вигод, такі дії мають підвищити якість життя та добробуту всього населення та додати статусу соціально-відповідальної країні, що відкриває нові горизонти для країни на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лук'яненко І. Г., Сидорович М. Я., Бюджетно-податкова політика України : нові виклики: монографія. Київ, 2014, 230 с.
2. Куценко Т. Ф., Бюджетно-податкова політика: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ, 2002, 253 с.
3. Мельник П. В., Розвиток податкової системи в перехідній економіці. Ірпінь, 2001, 355 с.
4. Buchanan J. M., Public finance and public choice: two contrasting visions of the state. London, 1999, 272 p.
5. Кейнс Д. М., Трактат про грошову реформу; Загальна теорія зайнятості, процента та грошей: реферат-дайджест. Київ, 1999, 189 с.
6. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 25.09.2015 року №70. Генеральна Асамблея ООН, 2015, 38 с.
7. Poverty Overview. The World Bank, 2020.
URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>.
8. Roser M., Ortiz-Ospina E. *Global Extreme Poverty*. 2019.
URL: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty>.
9. Poverty and Shared Prosperity: Reversals Of Fortune. World Bank Group. Washington, 2020, 201 p.
10. Lakner C., Yonzan N., Mahler D. G., Castaneda Aguilar R. A., Wu H. Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Looking back at 2020 and the outlook for 2021. *World Bank Blogs*. 2021.
URL: <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-looking-back-2020-and-outlook-2021>.
11. Poverty and Shared Prosperity 2020. *World Bank Group*. 2020.
URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>.

12. Ряполов К. Як у світі борються з бідністю. *Новини економіки*. 2015.
URL: <https://economics.segodaya.ua/ua/economics/enews/voyna-s-bednostyu-kak-v-mire-boryutsya-s-nishchetoy-587060.html>.
13. Data by Organisation For Economic Co-Operation And Development. 2017.
URL: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30197#>.
14. Кластерный анализ. *StatSoft Электронный учебник по статистике*. 2012.
URL: <http://statsoft.ru/home/textbook/modules/stcluan.html>.
15. Social welfare system and health care. *Norwegian University of Science and Technology*. 2020. URL: <https://www.ntnu.edu/nirs/welfare-system>.
16. Family-friendly life the swedish way. *Sweden.se*. 2020.
URL: <https://sweden.se/society/family-friendly-life-the-swedish-way/>.
17. Which countries tax their citizens the most? *World Economic Forum*. 2019.
URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/11/income-tax-around-the-world>.
18. Inequalities in Italy. *Forum Disuguaglianze Diversita*. 2018.
URL: <https://www.sdgwatcheurope.org/wp-content/uploads/2019/06/8.1.a-factsheets-IT.pdf>.
19. Бутник О. О. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами: досвід для України. *Державне управління: вдосконалення та розвиток*. 2018. №5. С. 1-5.
20. Policy Performance. Sustainable Governance Indicators. 2020.
URL: https://www.sgi-network.org/2020/Policy_Performance.
21. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. *Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України*. 2015.
URL: <http://ipzn.org.ua/svitovyj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>.
22. Hall B. Guide to the Benefit System. *Cash Float blog*. 2021.
URL: <https://www.cashfloat.co.uk/blog/guides/welfare-state/>.
23. Benefits and welfare. *British Social Attitudes*. 2015. P.1-28.
URL: https://www.bsa.natcen.ac.uk/media/38977/bsa32_welfare.pdf.

24. South Korea Executive Summary. *Sustainable Governance Indicators*. 2020.
URL: https://www.sgi-network.org/2020/South_Korea/Executive_Summary.
25. Hassenteufel P. The French Welfare System. *The Oxford Handbook of French Politics*. 2017.
URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199669691.001.0001/oxfordhb-9780199669691-e-4>.
26. Data from The World Bank. 2021. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>.
27. Brooks C. Introductory Econometrics for Finance (Second edition). New York, 2008. 674 p.
28. Статистичні збірники. Міністерство фінансів України. 2020.
URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>.
29. Про схвалення Стратегії подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 №161. Кабінет міністрів України. 2016.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80#Text>.
30. Кабмін затвердив методику комплексної оцінки бідності. *Економічна правда*. 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/07/27/627520/>.
31. Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Васильєв О. А., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А., Новосільська Т. В. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України. Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2020, 76 с. URL: https://idss.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf.
32. Через пандемію Україні загрожує найгірша рецесія за десятиріччя – ООН. *Економічна правда*. 2020.
URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/11/12/667207/>.
33. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова від 03.03.2021 №179. Кабінет міністрів України. 2021.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
34. Budgeting in Sweden. *Organisation For Economic Co-Operation And Development*. 2019. P. 27-57.
URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/40140332.pdf>.

35. Sweden's new policy for global development. OECD. Stockholm, 2003, 12 p.
URL: <https://www.oecd.org/governance/pcsd/31675045.pdf>.
36. Budgetary Governance in Practice: Sweden. *Budgeting And Public Expenditures In OECD Countries*. 2019. P. 242-244.
URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-sweden.pdf>.
37. About the Swedish fiscal policy framework. *Government Offices of Sweden*. 2017.
URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-finance/central-government-budget/the-fiscal-policy-framework/>.
38. Соціальне підприємництво: прибуток із користю для громади. *Мой город*. 2017. URL: <https://moy-gorod.org/blog/soc-alne-p-dpri-mnictvo-pributok-z-koristyu-dlya-gromadi>.
39. Boosting Social Enterprise Development. Good Practice Compendium. OECD. 2017. URL: <https://www.oecd.org/publications/boosting-social-enterprise-development-9789264268500-en.htm>.
40. With a solar light, everything changes. Solar Aid. 2006. URL: <https://solar-aid.org/>.
41. Каркунова Д. Цікаві приклади соціального підприємництва у світі. *ГУРТ*. 2015. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/29066/>.
42. New Door. New Door NGO. 2021. URL: <https://newdoor.lv/>.
43. Social Entrepreneurship for a Sustainable Future. Social Entrepreneurship Association of Latvia. 2017.
URL: http://providus.lv/article_files/3290/original/Report-OK.PDF?1488963820.
44. Законодавство про соціальне підприємництво: досвід Латвії та ЄС. *Social Business In UA*. 2019.
URL: https://socialbusiness.in.ua/knowledge_base/zakonodavstvo-pro-sotsial-ne-pidpriemnytstvo-dosvid-latvii-ta-yes/.
45. #SocialBusinessInUA: підсумки і можливості для соціального підприємництва. *Social Business In UA*. 2020.
URL: <https://socialbusiness.in.ua/news/socialbusinessinua-pidsumky-i-mozhlyvosti-dlia-sotsial-noho-pidpriemnytstva/>.